

MOKSLO LIETUVA

2008 m. gruodžio 25 d.

LIETUVOS MOKSLININKŲ LAIKRAŠTIS

Nr. 22(400)

Leidžiamas nuo 1989 m., du kartus per mėnesį

Kaina 3 Lt

A. J. Greimo darbai užtikrina jam vietą ateities moksle

Spalio 21–25 d. Vilniuje ir Kaune vyko X tarptautinis muzikos signifikacijos kongresas *Prieš ir po muzikos*. 1984 m. šiuos kongresus, vykstančius kas dveji ar treji metai, pradėjo rengti prancūzų semiotikos mokyklos pradininkas lietuvis Algirdas Julius Greimas.

Vilniuje ir Kaune vykusio X Kongreso organizatoriai – Lietuvos muzikos ir teatro akademija, Kauno technologijos ir Helsinkio universitetai. Įspūdingas partnerių sąrašas: Tarptautinis semiotikos institutas, Lietuvos kompozitorių sąjungos Muzikologų sekcija, Vilniaus universiteto A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras, Suomijos tarpuniversitetinis semiotikos studijų tinklas ir Tarptautinė semiotikos studijų asociacija. Kongreso rėmėjai LR Švietimo ir mokslo ministerija, Kultūros rėmimo fondas ir Suomijos Respublikos ambasada Lietuvoje.

Kongreso metu buvo surengtas apskritojto stalo renginys, skirtas prof. Eero Tarasti 60-mečiui pažymėti. Jo tema – *Iki ir po Eero Tarasti muzikos tyrimų: nuo Greimo iki egzistencinės semiotikos*.

Prieš kalbindami muzikologą prof. dr. Eero Tarasti pasakysime, kad jis yra Tarptautinio muzikos signifikacijos, kitaip tariant, prasmės projekto direktorius, Helsinkio universiteto Muzikologijos departamento vadovas, Tarptautinės semiotikos studijų asociacijos prezidentas. Apie 30 knygų įvairiomis kalbomis ir 350 straipsnių autorius. Lietuvoje vykusiame X tarptautiniame muzikos signifikacijos kongrese *Prieš ir po muzikos* prof. Eero Tarasti bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos mokslo ir meno prorektorius prof. Juozas Antanavičius buvo kongreso direktoriais.

Kalbiname garbų svečių prof. Eero TARASTI.

Nukelta į 4 p.

Vincas Kudirka: ir maištininkas, ir kūrėjas

Daktarui Vincui Kudirkai (1858–1899) gal ir nepasisekė, kad gimė paskutinę 1858 metų dieną. Būtų gimęs dieną vėliau, tada 2009-uosius vadintume ne tik Lietuvos tūkstantmečio metais, bet minėtume ir kaip Vinco Kudirkos 150-ųjų gimimo metinių metus. Negalima sakyti, kad ir šiais, 2008-aisiais, buvo pamirštas, neminėtas. Vyko šiai išskirtinei asmenybei ir sukakčiai skirti renginiai ar parodos LR Seime, Kauno miesto savivaldybės V. Kudirkos viešojoje bibliotekoje, Lietuvos medicinos bibliotekoje, Rašytojų klube, pagaliau sostinės mikrorajono Pilaitės Martyno Mažvydo mokykloje. Vis dėlto žmogaus psichologija yra keistas fenomenas: kai sukakties diena dar tik brėkšta, kalendoriuje daug lapelių, tarsi ir nėra kur skubėti. Sukakties diena atėjus, pamatai, kad neliko laiko. Vinco Kudirkos sukakties minėjimo metai staiga susitraukė į tokią trumpą laiką atkarpą, kad belieka atsidusti: ak, kur ištirpo dar vieni mūsų gyvenimo metai... Bėgdami paskui nesustojantį laiką staiga vieną dieną aštriai suvokiame jokiais argumentais nepateisinamą išlaidavimą: juk šiuos metus galėjome daug vaisingiau praturtinti Martyno Jankaus, Vinco Kudirkos iški-

lių jubiliejų teikiama išpūdziais, naujais išgyvenimais ir potyriais, nes jie turtina gyvenimo pilnatvės aruodą.

Nebūti avimis

Šį aruodą vis dėlto solidžiai papildė gruodžio 10 d. Nacionaliniame operos ir baletų teatre vykęs iškilmingas Kalbos vakaras *Lietuva mano. Vincui Kudirkai – 150*. Iškilmingo vakaro rengėjai – Lituaniškosios tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija, Lietuvos Respublikos kultūros ministerija ir Rašytojų klubas.

Gyvename laikais, kai ieškoti dėmių ant Saulės disko, bet kokia proga ir be progos niurzgėti dėl kiekvieno nieko virto lyg ir būtina spaudos kalbėjimo su visuomene maniera, jos raiškos ir gyvavimo būdu. Vis dėlto pasitaiko akimirksnių, kai pro balzganą kasdienybės lukštą nušvinta šviesa. Štai tą šviesą buvo galima išvysti Kalbos vakaro dalyvių veiduose po renginio, kai kone kiekvienas atėjusysis artimą savo sveikino su Švente. Nes drauge patyrė tą dvasios pilnatvės jausmą, dėl ku-

Nukelta į 2 p.

3, 7 p.

SKIRTA
LIUBOMIRUI
KULVIECUI

5 p.

KAS YRA
ŽEMAITIJOS
KNYGA?

8–9 p.

TILTAS PER
ATLANTA

11 p.

MOKSLINIŲ
TYRIMŲ
INTEGRALUMAS

14 p.

KUO VERTINGI
MŪSŲ
PARKAI

Atkelta iš 1 p.

rio gal ir gyvename šioje žemėje. Kiekviename veide matydama šviesą supranti, kad tai mūsų bendrai išjausta gyvenimo akimirka, kai gresiančios krizės ir kasdienybės pančiai pasirodo menkas niekas prieš daug didesnius dalykus. Tik talentingų kūrėjų dėka kartais lemta patirti šį bendrumo jausmą.

Žinoma, tam reikia ir ypatingos atsparos, asmenybės švytėjimo. Juk jei ką ir turime savyje vertingo akumuliavę, tai tik per Jono Basanavičiaus, Vinco Kudirkos ir kitų mūsų tautinio atgimimo didžiųjų asmenines patirtis, virtusias tautos patirtimi.

Viena iš tų patirčių: kiekvienas savyje turime savąją Lietuvą, o kartu ji yra viena ir nedaloma, nenusavinama, neprivatizuojama, sklypais neišdalijama. Savotiškas dialektinis prieštaravimas, kurį sprendami ir gyvename – kiekvienas savaip. Būta tautos gyvenimo pakilimų, kai kiekvieno asmens gyvenimas staiga akumuluodavosi į bendrą reikalą, sumuodavosi ne pagal aritmetinės sudėties veiksmą, bet daug sudėtingesnius dėsniumus. 1905 m. Vilniaus Didysis Seimas, 1918 m. Vasario 16-oji, kai buvo atkurta Lietuvos valstybė, Nepriklausomybės kovos, partizaninis judėjimas ir rezistencinis pasipriešinimas, Sąjūdžio bangos, kurių aukščiausioji, tarsi devintoji banga išsiliejo į analogų pasaulyje neturintį Baltijos kelią. Visa tai juk buvo Jono Basanavičiaus, taip pat Vinco Kudirkos idėjų tęstinumo, jų materializavimo etapai.

Atrodytų, dvasią keliančių istorinių ir asmeninių patirčių turime į valias... Tačiau kodėl naujos V. Kudirkai skirtos knygos *Būkim tiesos ir šviesos vaikai* autorės prof. Reginos Koženiauskieneš lūpose taip aktualiai, tarsi išvakarėse pasakyti skamba Vinco Kudirkos pasergėjimai savo tautiečiams?... Turime likti savimi. Mažiau reikėtų sektis svetimais, jei nenorime būti Vinco Kudirkos aprašytomis avimis. Yra tik lietuviams, bet ne amerikiečiams ar britams būdingų dalykų, tad svetimuosius mėgdžioti mums netinka. *Varpo* programoje V. Kudirka lietuvius

Vincas Kudirka: ir maištininkas, ir kūrėjas

Vinco Kudirkos Tautišką giesmę atlieka Kauno valstybinis choras

no. Tąsyk Napoleonas pasakė: „Toms avims reikia gero piemens.“

Tyli globalizmo slinktis

Gaila, bet po J. Basanavičiaus ir V. Kudirkos tokia aiškia charizma apdovanotų tautos lyderių ne tiek daug turėjome. Bent jau šiems dviems prilygusiųjų gal daugiau ir nebuvo. Stebėtina V. Kudirkos nuovoka: dar niekas neįėjė užgriūsią globalizmo pavojaus, o ir to žodžio jis nežinojo,

tataučiams, kitų religinių įsitikinimų atstovams. Ypač taja tolerancija pasižymėjęs Vilnius... Ar ne dėl tos taip toleruotos ir nuolat pabrėžiamos ypatybės Vilnius ir buvo tapęs visai nelietuvišku miestu, matyt, mažiausiai tolerantišku būtent lietuvių tautai? Diegiant avių kompleksą tautai ne mažiau veiksminga, nors neviešinama globalizmo (netapatinti su visai ką kita reiškiančia globalizacija) tyli slinktis.

Buvo senojo universiteto aitvaras

Kalbos vakaras Nacionaliniame operos ir baleto teatre prasidėjo Kalbos premijos skyrimo iškilmė. Šios premijos istorija prasidėjo nuo 2004 m., kai minėta lietuviškos spaudos atgavimo 100-mečio sukaktis. Buvo prisimenami knygnešiai ir slapųjų mokyklų daraktoriai, daug lietuviškam spausdintiniam žodžiui nusipelnę asmenys, šviesos skleidėjai. Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisija nutarė įprasminti žymios lietuvių visuomenės veikėjos, redaktorės, spaudos laisvės ir žmogaus teisių gynėjos, labdaros organizatorės, mokslo siekiančios jaunuomenės rėmėjos Felicijos Bortkevičienės atminimą. Nutarta šios iškilios moters vardu pavadinti tą kasmetinę Kalbos premiją, kuriai prigrįjo gal ir ne visai oficialus Felicijos premijos vardas. Premija skiriama Lietuvos ir užsienio piliečiams už neatlygintinai padarytus darbus puoselėjant lietuvių kalbą, lituanistinius tyrinėjimus ir panašiai, jeigu tai neįeina į tiesioginės apdovanojamo asmens pareigas.

Jau turime devynis Kalbos premijos laureatus. 2004 m. ši premija skirta Violetai Bakutienei, Da-

liai Vladislavai Užpelkienei ir Vladui Žukui, 2005 m. – Malgožatai Kasner ir Stasiui Keiniui, 2006 m. – Reginai Koženiauskienei ir Liudui Subačiui, 2007 m. – Jonui Ohmanui. 2008 m. Kalbos premija apdovanotas lietuvių istorijos metraštininkas, naujausių laikų lituanistikos archyvo kūrėjas, dokumentinio ir materialaus paveldo puoselėtojas Albinas Kentra. Kalbos premiją A. Kentrai įteikė Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Česlovas Juršėnas ir 2006 m. šios Premijos laureatė prof. Regina Koženiauskiene.

Daug ryškių asmenybių dirbo ir tebedirba Vilniaus universitete. Prieš kelis dešimtmečius senąją *Alma mater* buvo sunku įsivaizduoti be Albino Kentros nuolat susirūpinusio veido. Artėjant Universiteto 400 metų jubiliejui, kuris su pavydėtiniu ir jubiliejaus vertu užmoju ir buvo paminėtas 1979 m., Anglų kalbos katedros dėstytoją Albiną Kentrą matydavome karščiausiuose restauruojamų Universiteto senųjų rūmų taškuose. Gavęs tuometinio rektoriaus prof. Jono Kubiliaus įgaliojimus A. Kentra rūpinosi statybininkų ir restauratorių atliekamų darbų priežiūra, buvo rektoriaus patikėtinis, tarpininkas tarp Universiteto ir senųjų rūmų ansamblio atnaujintojų. Ir ne šiaip buvo prievaizdas, bet naujų idėjų generatorius. Tās idėjas jis aptardavo su žymiais dailininkais, tuo metu senųjų rūmų ansamblyje kūrusiais puikias freskas, mozaikas ir skulptūras, kurios šiandien žavi kiekvieną tų rūmų lankytoją. Jų kūrėjai – dailininkai Rimtautas Gibavičius, Petras Repšys, Antanas Chmieliauskas, Vitolis Trušys, ir daugelis kitų. Tai štai iš tos aplinkos kūrėjų A. Kentra ne tik sėmėsi idėjų, bet ir pats jas

kūrė, dažniausiai pritarimo žodį gaudamas iš rektoriaus Jono Kubiliaus. Buvo savotiškas Universiteto aitvaras, turinęs savąją *Alma mater* menais ir gerais darbais.

Vėliau Albiną matydavome su kino kamera įvairių universiteto kultūrinių ir mokslinių renginių metu. Jam prigrįjo Universiteto metraštininko vardas – ir visai teisėtai. Vargu ar pavyktų atkurti pastarųjų dešimtmečių mūsų seniausiojo Universiteto svarbiausių renginių pynę be Kentros filmuotos medžiagos.

Sąjūdžio laikais A. Kentra fiksovo įvykius, kuriems šiandien priskiriame istorinę reikšmę. Albino reportažus iš Vilniaus yra rodžiusios kitų šalių televizijos, o tai buvo labai svarbu Lietuvai vaduojantis iš okupanto pančių.

Ir šiandien Albinas yra svarbiausių kultūrinių renginių būtinas dalyvis su iš rankų nepaleidžiama vaizdo kamera. Norint tuos svarbius įvykius atgaivinti, parodyti, paprastai kreipiamasi į Kentrą – jo beribiame archyve dažniausia rasis ir rūpima medžiaga. Šio lituanistinio paveldo kaupėjas ir kūrėjas Albinas Kentra yra šių metų Kalbos premijos laureatas.

Tarsi į laisvę ištrūkęs Konradas

Kaip pažymėjo Lituanistikos tradicijų ir paveldo įprasminimo komisijos pirmininkas Česlovas Juršėnas, ypač nematerialusis paveldas Lietuvos istorijoje turėjo ir tebeturi ne tik kultūrinio pamato vertės, bet ir politinės reikšmės mūsų valstybės ateičiai. Todėl šio paveldo sklaidai turi telkti vis naujus visuomenės narius tuo stiprinant nacio-

Nukelta į 10 p.

Iškilmingo kalbos vakaro „Lietuva mano. Vincui Kudirkai – 150“ metu: knygos apie Vincą Kudirką autorė, 2006 m. Kalbos premijos laureatė prof. Regina Koženiauskiene ir kalbininkas prof. Vytautas Vitkauskas

ragino turėti aiškias ir drąsias savas, o ne svetimas galvas ant pečių. Antraip gali pasikartoti tai, kas jau yra buvę mūsų istorijoje. Kai Napoleonas Bonapartas priėmęs lietuvių deputaciją, paklausė: „Ko jūs norite?“, vietoj atsakymo lietuviai tik lankstė galvas ligi žemės ir siekė bučiuoti imperatoriui ranką. Taip nė žodžio ir neišle-

nes nebuvo nukaltas, bet jį baugino sulydymo tautų katilė nuojauta. Jis matė realų pavojų ir ragino jam priešintis, nebūti avimis.

V. Kudirkos minčių šviesoje gal vertėtų įvairiapusiškiau panagrinėti ir tautinės tolerancijos problematiką. Sovietų okupacijos metais buvo labai mėgstama pabrėžti lietuviškąją iš istorijos toliu ateinančią toleranciją ki-

Bėgantys metai išryškina Liubomiro Kulvieco darbų vertę

Išleista knyga *Liubomiras Kulviecas – Žymus XX amžiaus mokslo istorikas**, o jos pristatymas surengtas Vilniaus pedagoginiame universitete. Renginiui pasirinkta vieta ne atsitiktinė diena – lapkričio 17-oji, kurią UNESCO paskelbė Pasauline mokslo diena taikai ir vystymuisi. Naujosios knygos rėmėjai – Lietuvos nacionalinė UNESCO komisija (generalinė direktorė Asta Dirmaite), Juozo Kazicko labdaros ir paramos fondas bei Sauliaus Karoso labdaros ir paramos fondas. Knygos pristatymo ir prof. Liubomiro Kulvieco (1928 01 16–1995 01 07) mokslinių darbų minėjimo renginio organizatorius – VPU Fizikos ir technologijos fakultetas.

Laiko sąvokos tyrinėtojas

Sukaupusi jėgas Lietuvos žemėlė kartais išugdo stebėtinų asmenybių. Viena iš jų – profesorius Liubomiras Kulviecas. Jeigu būtų gimęs ir augęs kur nors Izaoko Niutono šalyje, na, tegul kitų pamatinių fizikos sąvokų tyrinėtojų ar dėsnų atradėjų krašte, gal ir mažiau stebėtumės. Taip lyg ir turėtų būti, juolab kad savajame krašte pranašų dažniausiai nepripažįstame, ypač jeigu jie gyvena ir dirba šalia mūsų.

Tikslaus žodžio šalininkus gali suerzinti žodis „pranašas“ ir dar naudojamas rimtame kontekste, kur lyg ir nedera juokauti, kur prieš tariant ar rašant reikia gerai pasverti

* *Liubomiras Kulviecas – Žymus XX amžiaus mokslo istorikas*, sudarytojai Donata Kulviecaite ir Kęstutis Arlauskas, „Diemedžio“ leidykla, Vilnius, 2008 m.

Vilniaus pedagoginio universiteto Senato posėdžių salėje Universiteto rektorius akad. Algirdas Gaižutis UNESCO generalinei sekretorei Astai Dirmaitei įteikia padėkos raštą už paramą leidžiant knygą „Liubomiras Kulviecas – žymus XX a. mokslo istorikas“

kiekvieną žodį. Vis dėlto savotiškam pavaliūkavimui šiuo atveju nuteikia mažiausiai du veiksniai. Pirmas: knyga *Fizikai juokiasi*, išleista sovietmečiu gūdokais stagnacijos metais ir parodžiusi, kad fizikai juokiasi net tada, kai kiti sugeba išspausti tik kreivą šypsnį. Pagaliau galima pasitelkti patį Šekspyrą, jo nemarų pastebėjimą: *Pasaulis išliko, nes juokėsi*.

Ūkanotojo Albiono didžioo – Niutoną ir Šekspyrą prisiminėme neatsitiktinai, nes ir naujosios knygos viršelių puošia Liubomiro Kulvieco nuotrauka Kembridžo universiteto Šv. Trejybės (Trinity) koledžo rūmų fone. Kulvieciui ši vieta pirmiausia asocijavosi su didžiuoju Niu-

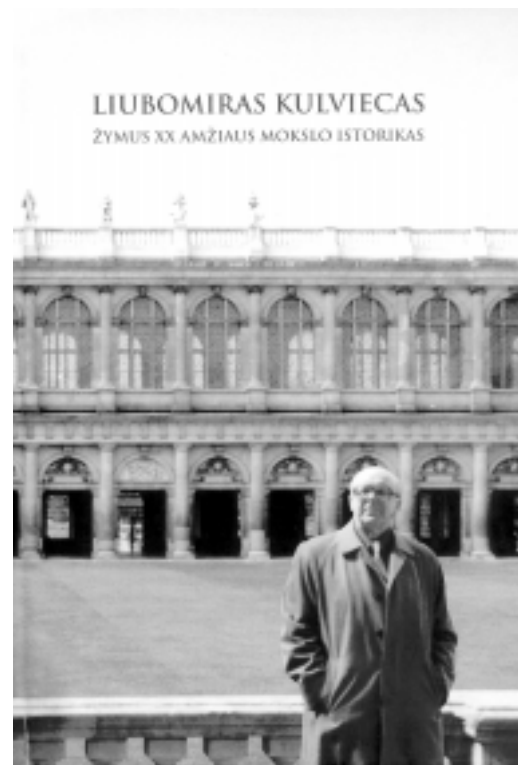
tonu. Vos atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, kai prasivėrė sienos, 1991 m. savo lėšomis L. Kulviecas nuvyko į Angliją, aplankė su I. Niutonu susijusias vietas. Mokslininkui tai buvo labai svarbu ir tuoj pasakysime kodėl.

Vaidingu ir prasmingu žodžiu L. Kulvieco atmintį pagerbė mokslo istorikas prof. Libertas Klimka, savo prakalbą pradėjęs nuo Senekos viename laiške išsakytos minties: „Viskas, Liucijau, yra svetima, tik laikas mūsų. Prigimtis mums davė galią valdyti šį vienintelį prabėgantį ir negrąžinamą dalyką, kurį bet kas gali atimti. Dievaži, kokia mirtingųjų kvailybė: jie, gavę kokią mažmožį, rūpestingai stengiasi atsilyginti, tačiau nė vienas žmogus, atėmęs kito laiką, nemanoma esąs skolingas, o laikas išties yra vienintelis dalykas, kurio, net ir labai dėkingas būdamas, negali sugrąžinti.“

Tai štai laiko sąvoka buvo L. Kulvieco tyrinėjimų vienas iš svarbiausių objektų. Tai vienas iš ne tokio jau didelio būrio mokslininkų, smelkęs į fundamentaliausias klasikinės mechanikos sąvokas, jų prasme, apibrėžimus, aksiomatikos dalykus. I. Niutonas XVII a. remdamasis tomis sąvokomis statė savojo to meto klasikinės fizikos rūmo pamatus. Su visa pagarba didžiajam Niutonui galime pasakyti, kad ir jo darbuose būta baltų „dėmių“, kurios ne iki galo buvo pagrįstos formaliosios logikos reikalavimais, nepriekaištingais matematiniais apibrėžimais. Galime didžiuotis, kad į pagrindinių klasikinės mechanikos sąvokų neatitiktis formaliosios logikos reikalavimams dėmesį atkreipė ir Lietuvos fizikas L. Kulviecas. Ir ne šiaip atkreipė, bet mėgino tobulinti pagrindinių klasikinės mechanikos sąvokų apibrėžimus.

Tai moksliskumo moksle siekis. L. Kulviecas žinojo, kokie sunkumai jo laukė, bet nepabūgo. Ne visada būdavo suprastas artimiausios aplinkos žmonių, ne visada palaikomas ir skatinamas, todėl į paties pa-

sirinktosios problemos granitą gremžėsi vien savo jėgomis. Prašėsi išleidžiamas į Lenkiją pasitobulinti, bet nebuvo išleistas. Net ir labai

Naujosios knygos viršelis

reikšmingas savo kai kurias mokslines knygas buvo priverstas išleisti savo paties lėšomis. Išties didžiulių pastangų ir atsidavimo mokslui pareikalavęs gyvenimas. Būdamas maksimalistas atsidėjęs savo pasirinktajai tyrinėjimų sričiai, ligi pasikutinės akimirkos išliko tikras mokslo riteris.

Tikslino pagrindines klasikinės mechanikos sąvokas

Žvelgiant iš šalies būtų galima pasakyti, kad L. Kulviecas buvo ne šiaip mokslininkas, bet nepaprastas mokslininkas. Jis mokslines problemas matė ir mėgino spręsti ten, kur daugeliui tyrinėtojų net ir klausimų nekildavo. I. Niutono suformuluoti trys pamatiniai mechanikos dėsniai

tapo klasikinės mechanikos pagrindais, o po klasikinio mokslo pamatais nedaug kas ryžtasi kastis. Nebent ieškotų intelektualinių nuotykių ar labai norėtų rizikuoti.

Liubomiras Kulviecas buvo iš tų gana reto tipo mokslininkų, kuri norisi pavadinti fundamentalistu moksle pačia gražiausia prasme. Ne šiaip darbštuoliu, kuriam rūpi viską išsiaiškinti smulkiai ir iki panagių, kad paskui einantieji vėliau pasakytų: „Po Liubomiro mums nėra ką šiuose plotuose veikti, viskas išarta, išakėta skersai išilgai...“ Tokių darbštuolių esama gana daug. Tačiau Kulviecas buvo iš tų, kuriems labiau tinka klasikinė iš seniausių laikų mus pasiekianti tikrą mokslininką (kaip kad įsivaizduota) apibūdinanti nuostata: „viskuo abejok“.

Atrodytų, kam čia iš fizikų galėtų užkliūti pamatiniai Niutono dėsniai, bet L. Kulvieciui užkliuvo. Na, jei ne patys dėsniai, tai juose figūruojančių pamatinių klasikinės mechanikos dydžių – laiko, greičio ir pagreičio prasmės, o tai dar nuostabesnis dalykas. L. Kulviecas atkreipė dėmesį į tai, kad klasikinėje mechanikoje liko „nesukonstruotos pagrindinių mechanikos dydžių sąvokos“ (66 p.). Į šį trūkumą dėmesį jau buvo atkreipęs Anri Puankarė (Henri Poincaré, 1854–1912) knygoje *Mokslas ir hipotezė*. Niutonas manipuliavo ne fizikinėmis laiko, greičio ir pagreičio sąvokomis, bet matematinėmis, tiksliau geometriniais jėgos F ir pagreičio a vektoriais, o masė m yra realusis skaičius. Teorinės mechanikos lygtyse ir formulėse figūruojantys matematiniai simboliai nėra fizikiniai dydžiai. Tiksliau būtų juos vadinti aritmetiniais ar geometriniais vaidmenimis – realiaisiais skaičiais, vektoriais, tenzoriais. Ši fizikinių dydžių aritmetizacija į klasikinę mechaniką kaip griežtą mokslinę discipliną įneša tam tikros neatitikties, loginės sumaišties, dėl ko klasikinė mechanika tampa prieštaringa teorija.

L. Kulviecas priminė 1865 m. prancūzų mechaniko Edmondo Buro (Edmond Bour) pastebėtą antinomiją: dar nuo Niutono ir Leonardo Oilerio (Leonhard Euler, 1707–1783) laikų remiantis greičio sąvokos ir nevienarūšių dydžių santykio aritmetizacija, neturi prasmės greičio matavimo vienetu $V=m/s$ sąvoka. Taip pat ir XX a. tyrinėtojai yra nurodę kitas panašias fizikos antinomijas, kai iš fizikinių dydžių aritmetizacijos kyla galimybė sudėti įvairiarūšius, skirtingų dimensijų fizikinius dydžius: trukmę ir masę, jėgą ir vietos vektorių (67–68 p.).

neturi prasmės greičio matavimo vienetu $V=m/s$ sąvoka. Taip pat ir XX a. tyrinėtojai yra nurodę kitas panašias fizikos antinomijas, kai iš fizikinių dydžių aritmetizacijos kyla galimybė sudėti įvairiarūšius, skirtingų dimensijų fizikinius dydžius: trukmę ir masę, jėgą ir vietos vektorių (67–68 p.).

L. Kulviecas priminė 1865 m. prancūzų mechaniko Edmondo Buro (Edmond Bour) pastebėtą antinomiją: dar nuo Niutono ir Leonardo Oilerio (Leonhard Euler, 1707–1783) laikų remiantis greičio sąvokos ir nevienarūšių dydžių santykio aritmetizacija, neturi prasmės greičio matavimo vienetu $V=m/s$ sąvoka. Taip pat ir XX a. tyrinėtojai yra nurodę kitas panašias fizikos antinomijas, kai iš fizikinių dydžių aritmetizacijos kyla galimybė sudėti įvairiarūšius, skirtingų dimensijų fizikinius dydžius: trukmę ir masę, jėgą ir vietos vektorių (67–68 p.).

Disciplina, kuriai reikia tik proto

Mėgindamas tuos neatitikimus išrišti L. Kulviecas siūlė atsakyti fizikinių dydžių aritmetizacijos ir pereiti prie iš principo naujų fizikinių dydžių sąvokų darybos būdų, atsižvelgiant į XIX a. vokiečių fiziko H. Helmholco iškeltą abstrakcijos principą kaip svarbiausių fizikinių dydžių sąvokų konstravimo metodą. Siekdamas mokslinio gilumo ir griežtos logikos

Prof. Libertas Klimka skaito pranešimą apie prof. Liubomiro Kulvieco mokslinį palikimą ir jo tarptautinę reikšmę

A. J. Greimo darbai užtikrina jam vietą ateities moksle

Atkelta iš 1 p.

Man jis buvo geriausias semiotikas

Jeigu teisingai suprantu, tai Jūsų kelias į Lietuvą vedė per prof. Algirdą Julijų Greimą? Kad tai buvo gana tiesus kelias, rodo daugelis Lietuvoje vykusių tarptautinių muzikologijos konferencijų. Jose tekdavo Jus matyti kaip pranešėją arba organizatorių.

Taip, prof. Algirdas Julius Greimas buvo mano mokytojas, kai 1971 m. studijavau Paryžiuje. Nors buvau suomis, o profesorius lietuvis, jis mane palankiai sutiko, užsiėmė labai tvirti moksliniai ryšiai, daug metų labai sėkmingai bendradarbiauome.

Ką galite pasakyti apie A. J. Greimo seminarus, kuriuose Jums teko dalyvauti?

Struktūrinei semantikai skirti Greimo seminarai buvo gana sudėtingi, sunkūs, bet labai turiningi ir įdomūs. Įsitikinau, kad Greimas yra vienas geriausių mūsų laikų semiotikų, tad į suomių kalbą išverčiau 1966 m. Greimo parašytą knygą *Struktūrinė semantika*. Ji buvo išleista 1982 metais.

Vienas geriausių semiotikų, bet ne geriausias?

Man jis buvo geriausias. Mano manymu, tais laikais Europoje jis sukūrė ir išstobulino išsamiausių semiotikos tyrimo struktūrą.

Jūs dirbate muzikologijos tyrinėjimų srityje, o Greimas nebuvo nei mu-

Prie parodos „Algirdo Greimo vaikystė“ stendų: doc. Darius Kučinskas, prof. Eero Tarasti, prof. Juozas Antanavičius, prof. Karolis Kašponis ir doc. Romaldas Misiukevičius

batus vaikščiodavo basas po žolę, aptiko mano mamos kauptą Agatos Kristi kriminalinių romanų kolekciją. Tas angliškai parašytas knygas jis pasiimdavo paskaityti, eidamas po gultą palėpėje.

Solidus mokslininkas, semiotikas, o susigundė detektyvais. Visai kaip paprastas mirtingasis.

Greimas buvo labai mielas žmogus, domėjosi įvairiausiomis gyvenimo sritimis, ne vien mokslu.

Ryšiai su Lietuva

Esate vienas iš tų savo Mokytojui atsidavusių mokinių, atkakliai visame pasaulyje propaguojančių semiotikos dalykus, prie kurių formavimo išstakų stovėjo mūsų tautietis Greimas. Esate ne tik Greimo darbų tęsėjas, bet ir daug nusipelnęs muzikos semiotikos tyrinėjimams. Tą patvirtino ir šis X tarptautinis muzikos signifikacijos kongresas „Prieš ir po muzikos“.

Nemanau, kad esu labiausiai nusipelnęs Greimo darbų tęsėjas. Štai Italijos semiotikos mokslininkai yra tikrieji Greimo sekėjai. Visa itališkoji semiotika grindžiama Greimo mokslu. Ši tyrinėjimų sritis tapo labai populiari Suomijoje, taip pat Pietų Amerikos šalyse – Brazilijoje, Argentinoje, Čilėje.

Tačiau be asmenybių, šio mokslo propaguotojų ar Greimas šiandien būtų toks pat aktualus kaip ir prieš keletą dešimtmečių? Turbūt tik mokiniai ir darbo tęsėjai gali užtikrinti mokslininko darbų ilgalaikiškumą? Vadinasi, užtikrinti šiam mokslui ateitį.

Greimo veikalai tapo tikra semiotikos mokslo klasika, jie išversti į daugelį pasaulio kalbų, tad nemanau, kad Greimas galėtų būti pamirštas. Jo darbai užtikrina jam svarbią vietą ir ateitį pasaulio moksle.

Kokie Jūsų paties ryšiai su Lietuva, mūsų šalies muzikologijos mokslu?

Mano ryšiai su Lietuva dabar

išties glaudūs. Suomijoje vadovauju keliems doktorantams iš Lietuvos, taip pat į Lietuvą dažnai atvykstu į muzikai ir muzikologijai skirtus simpoziumus. Mane ypač domina Mikalojus Konstantinas Čiurlionis – labai įvairiapusis menininkas. Nesenai teko padėti vienam studentui iš Lietuvos – Ramūnui Motiekaičiui – išvažiuoti į Japoniją toliau studijuoti. Visada stengiuosi padėti lietuviams studentams muzikantams. Antai Lietuvos muzikos ir teatro akademijos atstovė Lina Navickaitė dabar yra mano doktorantė Helsinkio universitete, su ja gerai sutariame, stengiuosi ją palaikyti. Beje, ji parengė ir šiam kongresui skirtą pranešimų tezių knygelę.

Paminėjote Liną Navickaitę, bet ji jau tapo Navickaitė-Martinelli, ištėkėjo už italų semiotiko Dario Martinelli. Sunku susitaikyti su mintimi, kad Lietuva praranda geriausias nuotakas. Negelbsti ir semiotika.

(Juokiasi.) Tai jau priklauso nuo pačių lietuvių, kur jos ištėkėjusios norės gyventi. Kad ir kur gyventų, kad ir ką veiktų, tikiuosi, kad lietuviai visada liks tikrais lietuviais.

Priminėte M. K. Čiurlionį. Šiandien tarsi sugretinome šias dvi asmenybes – mokslininką Algirdą Julijų Greimą ir menininką, kompozitorių Mikalojų Konstantiną Čiurlionį. Gal šis gretinimas nėra atsitiktinis, bet turi ir gilesnę prasmę?

Nukelta į 11 p.

Diskutuoja: muzikologė Dalia Cohen (Izraelis), toliau Raffaele Longo (Italija), Darius Kučinskas (Lietuva), dešinėje asistentas Arnas Stasiulevičius

zikas, nei muzikologas. Kaip atsitiko, kad jo pasiūlytas semiotikos tyrimo metodas tapo toks reikšmingas muzikologams? Vadinasi, jis pasaulio muzikologams įdavė svarbų tyrimų įrankį?

Geras klausimas. Manau, kad Greimo pasiūlytas metodas yra universalus, jį galima taikyti ne tik literatūrai, bet ir muzikai. Greimo idėjomis daugiausia remiuosi savo knygoje *Muzikinės semiotikos teorija*. Ši knyga buvo išleista 1994 m. *Indiana University Press* leidykloje (JAV).

Kadangi Greimas man tapo sekiniu pavyzdžiu, du kartus jį buvau pasikvietęs į Suomiją. Paskutinį kartą jis Suomijoje lankėsi 1983 m., kai vyko III Suomijos semiotikų suvažiavimas. Pasibaigus kongresui, pasikviečiau Greimą į mūsų vasarnamį, profesorius ten labai patiko, nes Suomijos gamta jam priminė Lietuvą. Greimas ten jautėsi labai natūraliai, po pietų nusiavęs

Nacionaliniame Mikalojaus Konstantino Čiurlionio dailės muziejuje: prof. Giedrius Kuprevičius (KTU) ir prof. Eero Tarasti (Helsinkio universitetas)

Algirdo Juliaus Greimo propaguotojas Helsinkio universiteto profesorius Eero Tarasti

Kairėje – Dario Martinelli (Italija–Suomija) su kitais konferencijos dalyviais

Tomas PETREIKIS
Vilniaus universiteto Knygotyros
studijų programos magistrantas

Žemaičių kunigaikštystės Leliškių dvaro 1580 m. inventoriuje minimos dvi knygos: lenkiška *Biblija* ir Martyno Mažvydo *Katekizmas* (1547), kuris apraše įvardytas kaip *Žemaitiškai spausdintas katekizmas* (*katuxuz no жомоитъску друкованыи*). Istoriko Eugenijaus Saviščevo manymu, to meto žemaičių bajorija *Katekizmą* suvokė kaip savo raštijos paminklą. Remdamiesi šia XVI a. pabaigos žemaičių bajorų etninės savimonės apraška, M. Mažvydo *Katekizmą* galėtume laikyti Žemaitijos knyga. Su tuo pagrįstai nesutiktų Mažosios Lietuvos knygos tyrinėtojai, nes *Katekizmas* vis dėlto buvo Mažosios Lietuvos švietėjų intelektualinis produktas, skirtas jos reikmėms. Vien šis pavyzdys rodo, kad Žemaitijos knygos klausimas yra pribrendęs gilesniems tyrimams, kuriuos skatina Lietuvos knygotyros mokslo laimėjimai ir tyrimų plėtra.

Nors Žemaitijos knygos tyrinėjimai jau pradėti, tyrimo koncepcija dar nėra suformuluota. Kitaip tariant, nėra vieningos nuomonės, ką turime laikyti tyrimo objektu. Todėl pribrendo laikas pateikti nors Žemaitijos knygos apibrėžimo orientyrus, kurių pagrindu būtų galima gilinti ir plėtoti tokius tyrinėjimus. Tikslus tyrimo objekto, t. y. Žemaitijos knygos, įvardijimas yra būtina sąlyga, neleidžianti tyrėjui nuklysti į pašalinių klausimų gvildenimą. Atsižvelgdamas į Žemaitijos istorijos ir raštijos paveldą, Žemaitijos knygos tyrinėjimus siūlau skaidyti į dvi pakankamai savarankiškas dalis. Jų objektas būtų: regioninė knyga – lokalinės bendruomenės sukauptas visas raštijos paveldas, tenkinantis vietos gyventojų poreikius. Lokalinė bendruomenė retu atveju yra etniškai ir kultūriškai vienalytė, tad raštijos paveldas įvairiakalbis; etninė knyga – kalbine prasme išsiskiriantys leidiniai rašyti (sub)etnos gimtąja kalba arba tarme.

Žemaitijos regioninės knygos tyrimai kelia daugiausia keblumų, nes Lietuvoje regioninės knygos koncepcija nėra suformuluota. Tiesa, prof. Domas Kaunas kompleksiskai tyrinėja Klaipėdos krašto ir visos Mažosios Lietuvos knygos istoriją. Šie tyrimai turi savo specifiką ir atitinka regioninės knygos bruožus. Regioninės knygos tyrimuose yra taktomi bendrieji regionalizmo, lokalinės istorijos ir knygotyros mokslo laimėjimai. Tai nuosekliai leidžia apibrėžti regioną laike ir erdvėje išskiriant būdingus nagrinėjamo objekto knygos bruožus.

Norint pažinti Žemaitijos regioninę knygą, būtina įsigilinti į Žemaitijos istorinę raidą. Tik taip bus galima konkretizuoti regioną. Tai būtina sąlyga, nes Žemaitijos knyga yra pažįstama iš *leidybos* ir *spausdinimo* duomenų. Kitaip tariant, leidėjas ar spaustuvė turi arba turėjo veikti Žemaitijos teritorijoje. Pagal šiuos požymius atsiranda galimybė spaudos produkciją skirstyti į regionines grupes.

Žemaitijos istorija nėra pakankamai ištirta, tad Žemaitijos knygos tyrinėtojai pirmiausia būtina savarankiškai apibrėžti regioną. Tai nėra itin sudėtinga, nes Žemaitija yra laikoma etninio regiono etalonu. Žvelgiant iš istorinės pusės, Žemaitija pergyveno tris raidos etapus: Žemaičių seniūnijos (nuo 1575 m. kunigaikštystės),

1413–1795 m., carinės Rusijos valdymo, 1795–1917 m. ir pirmosios Lietuvos nepriklausomybės, 1918–1944 m.

Priklausomai nuo laiko keitėsi Žemaitijos supratimas. Žemaičių seniūnijos, vėliau kunigaikštystės teritorija iki 1795 m. apimdama Šiaulius, Telšius ir Raseinių pavietus, tęsėsi iki Nevėžio. Carinės Rusijos laikais dėl sparčios lietuvių tautinės konsolidacijos Žemaitijos plotas mažėjo, nyko jos rytiniai pakraščiai. Tai labiausiai pasakytina apie Šiaulius apskritį. 1918–1944 m. Žemaitija išsteko Kretingos, Mažeikių, Raseinių, Tauragės, Telšių apskrityse, jai taip pat priklausė Šiaulių apskrities vakarinė dalis su Šiaulių miestu.

Tik laike ir erdvėje konkretizuotas vietovardis, į kurį patenka leidimo ir spausdinimo vietos, leidžia išskirti Žemaitijos knygą kaip to meto Žemaitijos visuomenės intelektualinį produktą. Viliaus Užtupo sudarytas Lietuvos spausdintųjų žinynas šiek tiek palengvina šį darbą. Remdamiesi žinyne galime išskirti šiuos Žemaitijos spausdinimo centrus: Kėdainius (XVII a.), Jurbarką, Kelmę, Mažeikius, Raseinius, Salantus, Skudą, Šiaulius ir Telšius, kurių produkcija neabejotinai tampa Žemaitijos knygos tyrimo šerdimi ir objektu.

Gerokai sudėtingesnė padėtis dėl leidybos vietos nustatymo. Žemaitijos knyga patyrė bendrus Lietuvos knygos kultūros raidos veiksnius. Ją varžė įvairaus pobūdžio apribojimai. Leidyklos Žemaitijoje retai buvo ilgalaikės, knygas dažniau leido įvairios organizacijos ir privati asmenys. Mūsų požiūriu, leidėjui reikia laikyti organizaciją ar asmenį, kuris skiria lėšas leidiniui parengti ir spausdinti, o galiausiai disponuoja produktu – tiražu. Jis gali būti įvardytas pačiame spausdinyje, kaip, pavyzdžiui, Mikalojaus Akeičio elementorijuje *Lamentorius, arba Pradžia mokslo sudeta mažiems vaikeliems* (1860), kuriame nurodyta *kasztu kunigajkszczia Ireneusza Oginskia iz Rytawa*, arba ir iš kitų šaltinių nustatytas. Leidybos versle daug ką lėmė finansiniai išskaičiavimai: leidinių spausdinimo kaštai, leidinių kokybė, transporto privalumai, skatinę pasirinkti pigesnes ir artimesnes kaimyninės Mažosios Lietuvos spaustuves.

Regioninė knyga autoriaus ir kalbos prasme yra nevienalytė. Jos kūrėjai buvo kultūriškai aktyvioji lokalinės visuomenės dalis, tenkinanti asmeninius ir kitų vietos gyventojų poreikius. Lietuviška knyga ir jos kūrėjai tik nuo XIX a. pradžios tvirtiau įsitraukė į Žemaitijos knygos kultūros kūrimo ir ugdymo procesą. Iki tol vyravo lotynų kalba leidžiami leidiniai. Daugiau žinomas pavyzdys yra Žemaičių kunigų seminarijos rektorijos Varniuose redaguojami ir leidžiami kasmetiniai vyskupystės žinynai (*Directorium [...] pro diocesi Samogitiensis*). Greta plėtojosi ir elitinės lenkiškos knygos leidyba, kurios žinomesnis pavyzdys būtų Salantų klebono Stanislovo Čerskio *Žemaičių vyskupystės aprašymas (Opis Zmudzkiey dyecezy, 1830 m.)*. Po 1864 m. sukilimo apribojus lenkiškos spaudos leidybą ir uždraudus lietuvišką spaudą lotyniškais rašmenimis, suintensyvėjo

Kas yra Žemaitijos knyga? Svarstymų metmenys

rusiškos knygos leidyba. Dažniausiai buvo leidžiami įvairaus pobūdžio smulkieji spaudiniai: ataskaitos, programos, įstatai, afišos. Vienas iš būdingiausių pavyzdžių yra 1899 m. Plungės žemės ūkio ir amatininkystės parodos programa, kurią išleido parodos organizatorius kunigaikštis Mykolas Oginskis. Daugiausia keblumų kelia Žemaitijos žydų knyga. Visiškai nėra žinoma išlikusių hebrajų ar jidiš kalbomis rašytų spausdintųjų, kuriuos būtų leidę ar spausdinę vietos žydai ar jų bendruomenės. Tiesa, yra žinoma, kad 1913 m. Šiauliuose trumpai buvo leidžiami laikraščiai *Cait* (Laikas, 1913), ir *Šavler Vocheblat* (Šiaulių savaitraštis, 1927). Telšių žydų bendruomenės laikraštis *Žydų gyvenimas* 1922–1935 m. buvo leidžiamas ir spausdinamas Kaune, tik 1935–1939 m. leidybos vieta nurodoma Telšiai. Šie fragmentai leidžia manyti, kad žydų knyga Žemaitijoje turėjo būti gausesnė, nei liudija šie pavieniai spaudos atvejai. Mažai kas, be 1886 m. Palangoje grafo Felikso Tiškevičiaus leisto humoristinio laikraščio *Le Limande*, žinoma apie prancūzišką Žemaitijos spaudą. Apie kitomis kalbomis Žemaitijoje leistus ar (ir) spausdintus spausdinius, be gilesnių tyrimų nieko plačiau pasakyti kol kas negalime. Šie kol kas pavieniai išaiškinti Žemaitijos įvairiakalbės knygos fragmentai leidžia manyti, kad regioninės knygos tyrimų laukas nemenkai išsiplėsdamas atspindės viso regiono knygos kultūrą. Verta atkreipti dėmesį, kad įvairiakalbės knygos nėra gausios, tad didesnių problemų integruotai dėstyti medžiagą neturėtų iškilti. Tokiu aspektu kol kas dar nebuvo žvelgta nė į vieno Lietuvos regiono knygos kultūrą, todėl Žemaitijos regioninės knygos tyrimas šiuo atveju būtų novatoriškas.

Būtina atskirai aptarti žemaičių etninės knygos problematiką. Etninės knygos pagrindinis skiriamasis bruožas yra kalba, žemaičių knygos atveju – žemaičių tarmė. Dėl istorinių ir etninių aplinkybių žemaičių tarmė lietuvių rašto ir spaudos kultūroje paliko savitą pėdsaką. Kalbininkas Zigmantas Zinkevičius nustatė, kad lietuvių raštijos kūrėjai nuo XVII a. pabaigos vis dažniau raštų kalboje ėmė vartoti žemaitišką. Vienas pirmųjų savo darbuose nevengęs žemaitiškų buvo kun. Pranciškus Šrubauskis (apie 1620–1680). XVIII a. pasirodė kun. Mykolas Olševskio (apie 1717–apie 1779) bestselleriu tapusi knyga *Broma atverta ing viečnastj* (pirmas leidimas 1753), kun. Kazimiero Klimavičiaus (apie 1720–apie 1786) *Pavynastės krikščioniškos, arba Katekizmas* (1767) ir kitų autorių veikalai. Tarp jų buvo ir *Žyvatas* (1753). Pastarosios knygos vertėjas nežinomas, bet vertimas atliktas išimtinai Šiaurės žemaičių kretingiškių tarme.

XVIII a. antrojoje pusėje subrandusi žemaičių raštija jau kito šimtmečio pradžioje pretendavo perimti lietuvių bendrinės kalbos kūrimo pozicijas. Tai lėmė žemaičių bajorų aktyvi lituanistinė veikla. Prabilo tokie žemaičių rašytojai kaip Antanas Klementas, Dionizas Poška, Jurgis Ambraziejus Pabrėža

ir kiti. Vienuolis J. A. Pabrėža buvo sukūręs savitą žemaičių kalbos gramatiką ir rašto sistemą. Jo bendrinės žemaičių kalbos koncepcija buvo išreikšta šiais žodžiais: *Lietuva tebūna Lietuva, maišytieji – maišytaisiais, o žemaičiai – žemaičiais*. Pasitaikydavo atvejų, kada lietuviškos knygos būdavo sužemaitinamos. Simonas Daukantas 1849 m. išleido sužemaitintą *Ugnės kningelę*, kuri dar 1802 m. buvo išleista Karaliaučiuje Mažosios Lietuvos lietuviams. Aukštaičiai savo ruožtu taip pat nesitenkino žemaitiškais vertimais, pasireiškė net savotiška konkurencija. Žemaičių Vincentui Juzumui iš lenkų kalbos išvertus knygelę *Szwentas Izidorius artojas* (1854) po penkerių metų rokiškėnas K. Michnevičius-Mikėnas šią knygelę dar kartą savarankiškai išvertė, bet jau aukštaičių tarme. XIX a. antrojoje pusėje žemaitiškai produktyviai kūrė vysk. Motiejus Valančius, Laurynas Ivinskis, ir keliasdešimt mažiau žinomų žemaičių rašytojų. Buvo rengiamos žemaičių kalbos gramatikos ir žodynai, iš kurių žinomesni Aleksandro Butkevičiaus, Domyko Sutkevičiaus, Kaliksto Kasakauskio ir Juozo Čiuldos darbai. Knygotyrininkas Vaclovas Biržiška apie šį žemaičių raštijos suklestėjimą rašė: „Neseni dar tie laikai, kada visa lietuvių literatūra, su mažomis tik išimtimis vien žemaitiškai buvo rašoma ar bent žemaičiams.“

XIX a. pabaigoje–XX a. pradžioje aukštaičių tarmių pagrindu kuriantis lietuvių bendrinei kalbai, gerokai sumenkusi žemaičių raštija nenustojo gyvuoti. Aušrininkas Juozapas Miliuskas-Miglovara buvo bene žymiausias žemaičių raštijos propaguotojas, sąmoningai nepripažinęs bendrinės lietuvių kalbos ir savo kūrybą skelbęs žemaičių tarme. Žymesni jo darbai yra poezijos rinkiniai *Rasztai, Iivaires Eilas* (1884), *Dainas* (1906), *Giedmenis* (1914) ir istorinis-etnografinis darbas *Vidukles krasztas* (1928). 1909 m. Šiauliuose jis taip pat leido pirmąjį laikraštį žemaičių tarme *Žodis*. Žemaičių tarme dar rašė Sofija Kymanaitė-Čiurlionienė (*Pasipasakojima, 1913*), Juozas Pronskus (*Plukiava,*

1926), Juozas Butkus (žinomesnis slapyvardžiu Butkų Juzė), plungiškis Pranciškus Bertašius, Monika Daubarytė, Stasys Anglickis ir kiti. Žemaitiška kūryba buvo skelbiama laikraščiuose *Klaipėdos žinios, Žemaitis, Vakarai, Žemaičių prietelius, Žemaičių žemė*. XX a. trečiajame–penktajame dešimtmeciuose žemaičių regioninis sąjūdis buvo arti žemaičių raštijos visiško atgaivinimo. 1938 m. išėjo S. Anglickio redaguojama žemaičių rašytojų antologija *Žemaičiai*, simbolizavusi žemaičių raštijos naujoviškumą ir pretenzijas į vietą po saule. Ją imta norminti, parengtos rašytinės žemaičių tarmės taisyklės. Kalbininkas Jonas Jablonskis, reagodamas į šį žemaičių tarmės atgimimą ir jį palaikydamas, kartą rašė: „Bendram tautos kalbinės kultūros labai būtų labai naudinga lygiagrečiai literatūrinio rašto žemaičiams turėti ir savąjį.“ Nacių okupacijos metais Telšiuose veikęs lietuvių žemaičių meno ir mokslo centras turėjo tiriamojo pobūdžio žemaičių tarmės studijų sekciją. Tik sovietų okupacija, išblaškiusi žemaičių raštijos darbuotojus ir varžiusi jų saviraišką, nebeleido toliau plėtoti žemaičių raštijai.

Apibendrinę Žemaitijos regioninės ir etninės knygos skiriamuosius bruožus, galime teigti, kad Žemaitijos knyga yra savarankiška Lietuvos knygos istorijos dalis, atpažįstama iš esminių bruožų. Juos nustato: leidybos vieta – privatus leidėjas ar organizacija leidybos metu gyveno ar veikė Žemaitijoje, nors pati knyga dėl įvairių priežasčių galėjo pasirodyti ir už jos ribų; spausdinimo vieta – leidinys buvo išspausdintas to meto Žemaitijos regione spaustuose; turinys – leidinys skirtas Žemaitijai ir tenkina vietos gyventojų poreikius (tautiniu ir kultūrinu atžvilgiu apribojimų nėra, integruojami Žemaitijos tautinių mažumų ir kitakalbių leidiniai, leisti ar (ir) spausdinti Žemaitijoje); kalba – leidinys parašytas žemaičių tarme.

Į tyrimo lauką patenka: knygos, brošiūros, smulkieji spaudiniai (atsiaukimai, skelbimai, programos, kvietimai), kartografiniai spaudiniai ir rankraščiai, atitinkantys nors vieną iš Žemaitijos knygos kriterijų. Įdomumo dėlei galima pasakyti, kad tik J. Miliusko-Miglovaros trys darbai (*Dainas, Giedmenis* ir *Vidukles krasztas*) atitinka visus Žemaitijos knygos kriterijus.

SUSIPAŽINKIME SU BENDROS EUROPOS AUKŠTOJO MOKSLO ERDVĖS KŪRIMO PROCESU

LR Švietimo ir mokslo ministerija pristato antrąjį papildytą lietuvišką leidinį apie Bolonijos procesą. Leidinys *Svarbiausi Bolonijos proceso dokumentai. Bolonijos–Londono laikotarpis 1999–2007 m.* skirtas akademinėi bendruomenei ir plačiajai visuomenei.

Trumpoje Bolonijos proceso apžvalgoje nurodomi svarbiausi proceso etapai nuo 1999 metų. Chronologine tvarka sudėti oficialūs dokumentai – Bolonijos deklaracija, Prahos, Berlyno, Bergeno, Londono komunikatai – anglų kalba ir jų vertimai į lietuvių kalbą. Tekstai papildyti 2005 ir 2007 m. vykdytų Bolonijos proceso apžvalgų suvestinėmis.

Bolonijos proceso tikslas – sukurti bendrą Europos aukštojo mokslo erdvę, kuri skatintų studijų mobilumą, pritrauktų studentus ir akademinį personalą iš Europos bei kitų pasaulio šalių, būtų konkurencinga tarptautiniu mastu. Šio tikslo siekiama priemonėmis, kurios leidžia palyginti ir suderinti skirtingas Europos aukštojo mokslo sistemas ir institucijas, keliant ir stiprinant studijų kokybę.

Leidiny bus nemokamai platinamas šalies aukštosios mokykloms.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

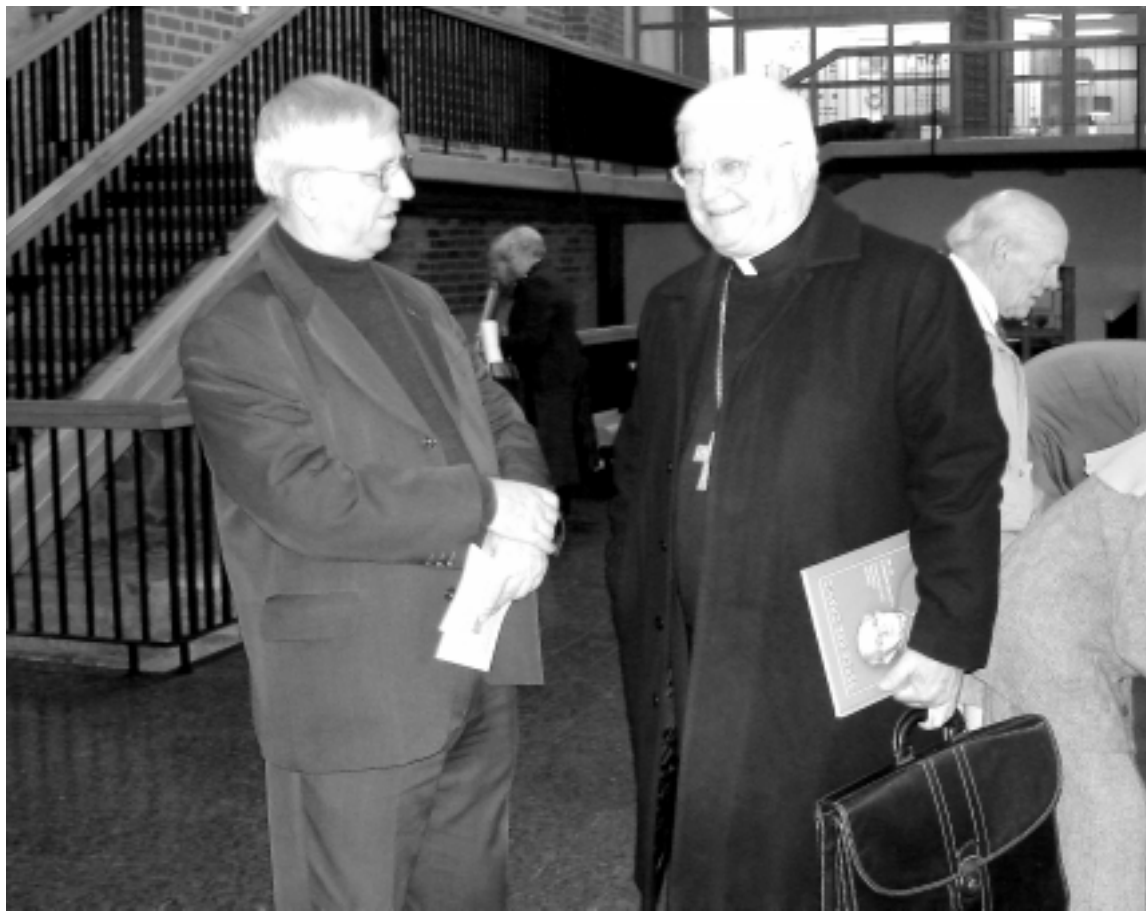

Lietuvos jėzuitų provincijai – 400 metų

Aliucija ORENTAITĖ

Vilniaus universiteto biblioteka

Praeinančius metus ženklina 1608 m. įkurtos savarankiškos Lietuvos jėzuitų provincijos 400 metų jubiliejus. Jėzuitų Draugijos Lietuvoje istorija neatsiejama nuo mūsų valstybės istorijos. Tiems pasišventusiems vyrams esame skolingi už mokslą, švietimo, kultūros ir meno židinių steigimą. Jų veikla neapsiribojo vien provincijos sienomis – lietuviai misionieriai vyko į Kiniją, Rusiją, Sibirą. Ryškūs pirmtakų veiklos pėdsakai užtikrino istorinį provincijos tęstinumą – uždrausta arba uždaryta ji Lietuvoje vėl atsikurdavo. Atsikūrusi 1990 m., netrukus atgaivino savo gimnazijas Kaune ir Vilniuje. Daug dėmesio skiria dvasiniam vedimui, akademinėi sielovadai bei kitai šiandien sektinu pavyzdžiu tapusiai veiklai.

Konferencijoje: Jėzaus Draugijos Generalinio vyresniojo asistentas Adam Žak ir Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ

Lietuvos jėzuitų provincijos 400 metų jubiliejui skirti renginiai prasidėjo jau pavasarį. Atidaryta paroda Lietuvos nacionaliniame muziejuje bei jėzuitų misijoms skirta paroda Vilniaus universiteto bibliotekoje.

Jubiliejų vainikavo Lietuvos nacionalinio muziejaus ir Lietuvos jėzuitų provincijos spalio 9–10 d. surengta tarptautinė mokslinė konferencija *Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): Gyvenimas, veikla, paveldas*. Jos rengėjų organizuotumas, reprezentatyvų prelegentų dalyvavimas, gausi auditorija leido numatyti, kad renginys bus sėkmingas ir svarbus mokslo bei dvasinis įvykis.

Konferenciją atidarė jos šeimininkė, Lietuvos nacionalinio muziejaus direktorė Birutė Kulnytė, pasveikino Apaštalinis nuncijus arkivyskupas Peter Stephan Zurbruggen, Telšių vyskupas Jonas Boruta SJ, Lietuvos Respublikos Prezidento patarėja dr. Irena Vaišvilaitė ir Jėzaus Draugijos Generalinio vyresniojo asistentas Adam Žak.

Pirmosios sesijos, skirtos provincijos įkūrimo istorijai, pranešėjas prof. habil. dr. Karl Heinz Neufeld SJ – dažnas svečias Lietuvoje. Kiekvienais metais atvyksta į Vilniaus universiteto Religijos tyrimo ir studijų centrą kaip vizituojantis profesorius iš Insbruko Leopoldo Franzenso universiteto Austrijoje ir šiandien žinomas jau ne vien tik universiteto bendruomenėje. Jo pranešime *Lietuvos jėzuitų provincija – 1608-ieji* aiškinama Lietuvos provincijos, atsідūrusios didžiųjų galybių apsuptyje, svarba visam jėzuitų ordinui bei jo ateičiai. Profesoriaus manymu, buvimas Rytų ir Vakarų, Šiaurės ir Vidurio Europos paribyje vis labiau atskleidžia, kokia vertinga ši patirtis atpažįstant šiuolaikinio pasaulio sunkumus bei galimybes, todėl ir dėl šios priežasties verta prisiminti Lietuvos jėzuitų provincijos įkūrimą 1608 metais.

Įkūrimą lėmė sudėtingas procesas, kurį aptarė Lietuvos mokslininkams puikiai pažįs-

tamas prof. habil. dr. Ludwik Grzebien SJ (Krokuva) savo pranešime *Lenkijos provincijos padalijimo aplinkybės ir Lietuvos provincijos sukūrimas*. Profesorius atskleidė ilgo pasirėngimo Lenkijos provincijos padalijimui, siekiant veiksmingiau ją administruoti, kelią, kol toks leidimas buvo gautas – 1608 m. balandžio mėnesį. Naujoji Lietuvos provincija apėmė Lietuvą, Livoniją, Varmiją ir Mozūriją. Ji turėjo 11 namų ir 275 narius. Provincijolu tapo Paulius Bokša (1552–1627), provincijolu pareigas ėjęs iki 1614 metų. Lietuvos provincija išlaikė visas jai skirtas teritorijas 150 metų – iki 1759 m., kuomet buvo padalyta į Lietuvos ir Mozūrijos provincijas.

Lietuvos provincijos tyrimus Popiežiškojo Grigalijos universitete Romoje tęsia profesorius dr. Marek Ingot SJ. Pranešime *Jėzaus Draugijos Lietuvos provincijos nariai po 1773 m.* išryškino tokį fenomeną kaip provincijos teisėtą egzistavimą popiežiui XIV kanoniškai panaikinus jėzuitų ordiną. Pagrindą tam sudarė tai, kad po pirmojo Respublikos padalijimo 1772 m., nedidelė Jėzaus draugijos dalis atsідūrė Kotrynos II stačiatikiškos imperijos teritorijoje. Tarp rezidencijų buvo ligi tol ordino Lietuvos provincijos sudėtyje gyvavusi Daugpilio kolegija. Imperatorė uždraudė paskelbti popiežiaus nutarimą jos valdomose teritorijose. Tai gi Jėzaus draugija ir toliau legaliai egzistavo. Nors šis atsitiktinis įvykis neabejotinai buvo esminis, bet tai ne vienintelė Draugijos išlikimo priežastis. Jos gyvavimą popiežiai parėmė daugeliu palankių dokumentų, iš pradžių šį išlikimą toleruodami, vėliau palaikydami, o galiausiai oficialiai ir iškilmingai patvirtindami. Tai gi Lietuvos provincija – ypatinga ir išskirtinė visoje Jėzaus Draugijos istorijoje – veiksmingai užtikrino senjo ordino ryšį su 1814 m. visame pasaulyje atkurtoju. Pranešime buvo siekiama išskirti Daugpilio kolegijoje dirbusias jėzuitų asmenybes, atlikusias svarbų vaidmenį šiame ordino istorijos etape.

Antroji sesija atskleidė jėzuitų indėlį į mokslą ir meną.

Prof. habil. dr. Roman Darowski SJ (Krokuva) kalbėjo apie *Jėzuitų filosofiją Lietuvoje XVI–XVIII a.* Pasak profesoriaus, Vilniaus akademija buvo svarbiausias universitetas Lietuvoje ir Lenkijoje. Ypač XVII a. tai buvo svarbus filosofinės minties centras, sėkmingai konkuruojęs su Krokuvos akademija. Pranešėjas aptarė jėzuitų filosofiją Lietuvoje kaip specifinę filosofijos srovę, atėjusią iš jėzuitų centrų, pirmiausia Romos ir Iberijos pusiasalio bei iškiliasių jėzuitų filosofų darbus. Tarp pastarųjų – Martynas Smigleckis, Antanas Skorulskis, Benediktas Dobševičius ir Kazimieras Sarbievijus.

Lietuvoje, kitaip negu kituose kraštuose, jėzuitų muzikinė veikla buvo juntama svarbiausiose muzikinio gyvenimo srityse. Čia jie pir-

miausia reiškėsi švietėjiškoje, leidybos, teatro ir kitoje veikloje. Per giedojimą buvo mokoma lotynų kalbos, buvo skatinamas giedojimas lietuvių kalba, rengiami ir spausdinami pirmieji katalikiški giesmynai, grigališkasis choralas pritaikomas prie vietinių sąlygų. Deja, notografinės medžiagos trūkumas labai sunkina šios srities tyrinėjimus. Apie jėzuitų muzikinio gyvenimo tendencijas, kryptis, švietimą kalbėjo habil. dr. Jūratė Trilupaitienė pranešime *Jėzuitai ir Lietuvos muzikinė kultūra XVI–XVII a.*

Jėzuitų įdiegtas humanitarinis mokslo modelis, užsibaigiantis retorikos studijomis, sureikšmino iškalbos meno mokymąsi. Jie daug dėmesio skyrė pamokslininkystei. Ši tema buvo nagrinėjama atskiroje konferencijos sesijoje.

Prof. habil. dr. Eugenijos Ulčinaitės pranešimas *Žygimanto*

Liauksmo didaktika ir homeoletika skirtas vienai ryškiausių asmenybių Lietuvos jėzuitų istorijoje – Žygimantui Liauksmui, jo asmeninių savybių, pedagoginio talento bei kūrybos, ypač pamokslų žanre, išryškinti. Aiškinama, kas lėmė Liauksmo parengto retorikos vadovėlio, atnešusio autoriui šlovę ir pripažinimą visoje Europoje, populiarumą, kai buvo tokia didžiulė retorikos mokslo autoritetų konkurencija.

Dr. Viktorijos Vaitkevičiūtės pranešime *Jėzuitai – pamokslininkai: tarp imantrumo ir klasikos* (Sirvydas, Sarbievijus, Liauksmas), remiantis vienais žinomiausių Lietuvos jėzuitų – Konstantinu Sirvydu, Motiejumi Kazimieru Sarbievijumi ir Žygimantu Liauksmu – bei jų literatūriniu palikimu analizuojamas aiškios, be perdėto puošnumo minties gimimas bei kasdieninio gyvenimo analizės, psychologizavimo, individualizavimo, egzistencijos prasmės paieškų pamoksluose atsiradimas.

Dėl jėzuitų veiklos atsiradusių meno kūrinių likimas glaudžiai susijęs su politinių kolizijų istorija, sudėtingomis ekonominėmis sąlygomis ir kita. Jėzuitų meninis palikimas aptartas paskutinėje pirmosios konferencijos darbo dienos sesijoje.

Išlikę objektai liudija, kad dauguma Draugijos šventųjų paveikslų, puošusių Lietuvos jėzuitų provincijos namus, kolegijas, bažnyčias sovietmečiu pateko į muziejus, dar kita dalis neišliko iki mūsų dienų ir tik kelias buvusias Jėzaus Draugijos bažnyčias puošia vienuolijos šventųjų paveikslai. Menotyryninkė dr. Neringa Markauskaitė pranešime *Jėzuitų šventųjų paveikslai Lietuvos muziejuose* aptarė jėzuito ikonografijos bruožus bei, remdamasi naujausiais istoriografiniais tyrinėjimais, palygino Lietuvos muziejuose saugomus jėzuitų šventųjų paveikslus su panašiomis kompozicijomis bei pirmavaizdžiais kitose šalyse. Muziejinių kūrinių siužetai, kompozicijų tipai, jų raiškos pobūdis ir savitumas aptarti jėzuitų iko-

Nukelta į 16 p.

Dr. Irena Vaišvilaitė su vienu iš konferencijos rengėjų – kun. Lionginu Virbalu SJ

Bėgantys metai išryškina Liubomiro Kulvieco darbų vertę

Atkelta iš 3 p.

L. Kulviecas pasiūlė rekonstruoti svarbiausių fizikinių dydžių – trukmės, greičio, pagreičio, jėgos, masės sąvokas taip jas apibrėžiant, kad būtų išvengta bet kokių antinomijų pasireiškimo ar dirbtinio konstravimo pagundų. Antraip dėstytojai, mechanikos ir fizikos vadovėlių autoriai neišvengs savo darbuose nelogiškumą, prieštarų, vadinasi, problemiška kalbėti apie siektiną išties mokslinį tų darbų lygį. Savo darbuose jis gausiais pavyzdžiais parodė daugelio vadovėlių autorių teiginių alogiškumą, kai jie dėsto pagrindines mechanikos sąvokas ir aksiomas.

L. Kulviecas apgailestavo, kad per daugiau kaip 400 metų Vilniaus universiteto istorija, šios *Alma mater* mokslininkai nepaskelbė nė vieno originalaus klasikinės mechanikos darbo, nors tie dėstytojai ir profesorai palaikė ryšius su žymiaisiais Europos mechanikais ir matematikais. Po Antrojo pasaulinio karo iš pedagoginių institutų matematikos specialybės planų teorinė mechanika buvo išvis išbraukta, o techninio inžinerinio profilio aukštosiose mokyklose (KPI, VISI ir kt.) teorinės mechanikos dėstymas buvo nukreiptas vien į techninę mechaniką. Kad mokslinis-tiriamasis klasikinės

Vilniaus pedagoginio universiteto Teorinės fizikos katedros vedėjas doc. Kęstutis Svirskis, Sauliaus Karoso labdaros fondo sekretorė Birutė Leišienė, pirmininkė Birutė Karosienė ir Vilma Lapeikienė; už jų – Fizikos ir technologijos fakulteto magistrantai

išskirtinį atliekamų tyrimų gilumą, samprotavimų logiškumą ir mokslininko inteligentiškumą, kuris atsispindi ir jo darbuose. Apie tai per L. Kulvieco daktarinės disertacijos *Aksiominio laiko sąvokos pagrindimo klasikinėje mechanikoje problema* gynimą 1990 m. Maskvos valstybinio universiteto Mechanikos-matematikos fakultete kalbėjo ir žymus Rusijos teorinės mechanikos atstovas akademikas A. Išlinskis.

dartzacijos organizacijos išvadomis, L. Kulviecas pasiūlė savąjį „svorio“ sąvokos apibrėžimą. Savo daktarinėje disertacijoje L. Kulviecas kruopščiai išnagrinėjo laiko sąvoką ir iš jos kylančias greičio ir pagreičio sąvokas. Šiam tikslui jis atsidėjo išsamiai istorinei laiko sąvokos analizei. Neišvengiamai teko spręsti problemą, ties kuria suko galvas Žanas Dalamberas (Jean le Rond d'Alembert, 1717–1783) ir kai kurie kiti žymiausi

Per laiko upės vandenį

Taigi L. Kulviecas ryžosi bristi į savąją laiko upę – paradoksų vandenį, nes kokia dar metafora tiktų pavadinti nuolat tekančio ir niekada nesustojančio laiko fenomeną? L. Kulvieciui rūpėjo aptikti ir suteikti laiko fizikinei sąvokai griežtą loginį apvalkalą, eiti toliau už Dalamberą ir klasikinę mechaniką apdovanoti logiškai nepriekaištinga ir dviprasmybių nekeliančia fizikine sąvoka. Kitaip tariant, iš prieštaringos mokslinės teorijos ir disciplinos, keliančios antinomijas padaryti, nepriekaištingą mokslą.

Ar pavyko mūsų mokslininkui perbristi savosios laiko upės vandenį? Siekdamas laiko momento sąvokai ir laiko trukmės matui suteikti loginį griežtumą L. Kulviecas pasitelkė Alfredo Tarskio mereologiją (aksiominę sistemą, naudojamą bendriausių erdviųjų ir laikinių santykių apibūdinimui tarp materialiu mechanikos ir fizikos objektų). Pasitelkęs Hermano Helmholco pasiūlytą abstrakcijos principą laiko sąvokai apibūdinti Kulviecas sugebėjo papildyti ir patikslinti abu savo pirmtakus. Papildydamas Tarskį, jis įvedė koreliatorius mereologinius santykius, egzistuojančius tarp materialaus pasaulio objektų, ir pasiūlė jais matuoti laiko momentus. Pasitelkę logiškai nepriekaištingai apibrėžtus laiko trukmės dydžius laiko momentų sekai matuoti, įvedė laiko kaip fizikinio-algebrinio objekto sąvoką.

Panašiai paklusdamas griežtiems logikos reikalavimams L. Kulviecas nagrinėjo taško greičio ir pagreičio sąvokas. Šiai problemai spręsti pasitelkė gausią mokslo istorijos medžiagą. Helmholco proteguotas abstrakcijos principas, Tars-

kio mereologija ir savo paties logiškai ir neprieštarinai suformuluotas fizikines sąvokas – laiko atkarpų ir momentų, greičio ir pagreičio. Kinematikos aksiomatizacijos problemoje padėtas taškas, – taip L. Kulvieco pastangas įvertino jo daktaros disertacijos gynimo metu Maskvos valstybiniame universitete dalyvavę žymiausi Rusijos teorinės mechanikos autoritetai. Tai fundamentinio mokslo išdavos, kurios nebus išbrauktos iš mokslo istorijos net ir laikui bėgant.

Pranašų dalia savajame krašte

Visos tos pastangos laiko dulkelimis nenugula, ir šiandien yra kas prisimena L. Kulviecą kaip stebėtiną pavyzdžio asmenybę Lietuvos moksle. L. Klimka prisipažįsta kiek nejaukiai pasijuntęs, jei tenka save įvardyti kaip mokslo istoriką – L. Kulvieco darbų šviesoje jis pats jaučiasi veikiau esąs etnologas. Mat L. Kulviecas mokslo istorijai labai aukštai išklėlė reikalavimų kartelę. Juk išties Lietuvoje kito pavyzdžio neturime, kad kuris kitas mūsų mokslininkas būtų mėginęs bent paklibinti tokio korifėjaus kaip I. Niutono ir kitų mokslo klasikų rėstus klasikinės fizikos mokslo pamatus. Kulviecas ne tik mėgino, bet tam skyrė nemažą savo mokslinės veiklos ir gyvenimo dalį.

Savo darbuose jis demonstravo ne šiaip nutrūktgalvišką, bet giliais fundamentiniais tyrinėjimais pagrįstą drąsą. Išstudijavo dviejų šimtų, gal ir daugiau metų geriausių tos problematikos užduotis sprendusių mokslininkų darbus, jų patirtį. Tie darbai parašyti 12 kalbų, o L. Kulviecas tuos originalius tekstus įveikė, tuo stebindamas ir kitų kraštų klasikinės mechanikos ir kitų sričių tyrinėtojus, žymiausius XX a. autoritetus. Lietuvoje nedaug kas galėjo tuos mūsų mokslininko darbus suvokti, jie atrodė pernelyg sudėtingi, tad ir pripažinimo L. Kulviecas daugiau sulaukdavo iš svetur, o ne gimtinėje. Tokia pranašų dalia savajame krašte.

L. Kulvieco darbų vertė svarbi ir tuo, kad iš jo studijų, apžvalgų, skirtingų pirmtakų darbams, dabar galės studijuoti jau kiti tyrinėtojai. L. Kulvieco preciziškumas, atsakingumas darbo su šaltiniais kruopštumas, atsakomybė už kiekvieną parašytą žodį ne kartą būdavo kitų šalių mokslininkų pristatomi kaip visiems sekantinas pavyzdys.

Bus daugiau

Gediminas Zemlickas

Doc. Antanas Kiveris dainuoja senovinį romansą „Tu dek, spindėk, žvaigždele“, groja styginių kvartetas „Credo“ (vadovas prof. Remigijus Vitkauskas)

mechanikos darbas Lietuvoje nebuvo įgyjęs bent kiek solidesnį užmojų, atskleidė ir 1991 m. Lietuvoje vykusio VII Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumo Mechanikos sekcijos darbas. Sekcijos užsiėmimai vyko Kaune, o pranešimai buvo iš taikomosios arba techninės mechanikos problematikos. Tai buvo akivaizdus simptomas, nors ši teorinė disciplina, pasak L. Kulvieco, Lietuvoje gali ir turi būti plėtojama, nes reikalauja tik proto ir pastangų, o ne didelių materialinių investicijų ar kitų išlaidų.

Kai stinga žinojimo, lieka kliautis intuicija

Kas būdinga L. Kulvieco moksliniam talentui? Ukrainos nacionalinės mokslų akademijos narys korespondentas prof. Aleksejus Bogoliubovas išskyrė Lietuvos mokslininko

Daug jėgų L. Kulviecas skyrė pagrindinių klasikinės mechanikos sąvokų – laiko, greičio, pagreičio – sistemai sukurti. Ar ta sistema nebuvo suformuota dar Niutono XVII amžiuje? Pasirodo, kad nepakankamai griežtai.

Savo mokslų kandidato disertacijoje L. Kulviecas išnagrinėjo „svorio“ sąvoką teorinėje mechanikoje, parodydamas prieštaravimus, iškildavusius nuo antikos laikų iki XX a. dėl ne visai korektiško šios sąvokos apibrėžimo ir iš to kylančio skirtingo traktavimo. I. Niutonas kūno svoriui teikė gravitacinės jėgos prasmę: Žemės traukos jėga veikia kūną ir to poveikio išdava esąs kūno „svoris“. L. Kulvieciui toks aiškinimas neatrodė pakankamas, nes kūną veikia ir Mėnulio traukos jėga, sukelianti jūrų ir vandenynų potvynius. Remdamasis Generalinės matų ir svorių konferencijos bei Tarptautinės stan-

žonijos protai: ar laikas matuojamas judėjimu (tolygiu), o gal priešingai – judėjimas (tolygus) matuojamas laiku? Žinoma, kad teorinės mechanikos pamatai grindžiami keturiomis priimtomis kategorijomis: erdve, laiku, inertiškumu ir sąveika. Jeigu inertiškumo matas yra masė, sąveikos matas – jėga, o erdvės matas – ilgis, tai kas yra laiko matas?

Štai ties šiuo, atrodytu, naiviu klausimu ir baigėsi didžiausių žmonių protų pažinimas. Dalamberas XVIII a. ilgai sukęs galvą ties laiko fenomenu galop priėjo išvadą, kad laiko esmės mes nežinome ir negalime žinoti, kaip ir tikslaus kiekybinio laiko mato. O kai nėra tikslaus žinojimo, lieka pasikliauti intuicija, sveiku protu, ką žmonija paprastai ir darė per visą savo gyvavimo istoriją. Beje, tą patį darė ir didysis I. Niutonas – logiškai neįveikiamus sunkumus paprasčiausiai apėjo.

Į godotinę Skaitytoją

Šis *Mokslo Lietuvos* numeris – 400-tasis. Tiek pasirodė per 19 Lietuvos mokslininkų laikraščio gyvavimo metų. Už tai, kad šiais laikraščiai sunkiais metais *Mokslo Lietuva* nenustojo eiti, esame dėkingi LR Vyriausybei, Švietimo ir mokslo ministerijai ir bičiuliškai nusiteikusiems Chemijos, Energetikos, Vilniaus universiteto Onkologijos institutams. Šios institucijos mus parėmė ne tik geru žodžiu, bet ir finansiškai.

2009-ieji *Mokslo Lietuvai* – tai 20-ieji leidybos metai. Kokie jie bus, priklausys ir nuo mokslo visuomenės. Mūsų nuomone, laikraštis atspindi labai sudėtingą ir įvairų tos visuomenės dalies būtį, kartais prieštariną, bet neabejotiną siekį matyti savo valstybę vis stiprėjančią, vis geriau įsitvirtinančią ES valstybių šeimoje, taip pat išlaikant ir lietuvių tautos tapatumą. Į tai ir ateityje bus nukreipta *Mokslo Lietuvos* pastanga. Kiek bus vaisingos, reikalingos, priklausys ir nuo mūsų skaitytojų palaikymo. Suprantama, ir nuo jų gausos ir aktyvumo. Būkime kartu.

Pagarbiai
Mokslo Lietuvos redakcija

XIV Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumas, lapkričio 26–30 d. vykęs Lemonte, Čikagos priemiestyje, kur įsikūręs Pasaulio lietuvių centras, pastatė dar vieną tilto per Atlantą atsparą. Tokia metafora peršasi kalbant su inžinierius rengiančio Vilniaus Gedimino technikos universiteto rektoriumi, Lietuvos rektorių konferencijos prezidentu prof. habil. dr. Romualdu GINEVIČIUMI. Kiek ši atsparta tvirta, ar ilgai stiprins ryšius tarp gimtinėje ir įvairiose pasaulio šalyse gyvenančių lietuvių? Šis klausimas, ko gero, esminis, mąstant apie Simpoziumų ateitį. Kad Mokslo ir kūrybos simpoziumai atliks reikšmingą vaidmenį lietuvių išeivijos gyvenime, tikriausiai mažai kas mėgintų užginčyti. Gerokai daugiau kolizijų kyla, kai susimąstome apie ateitį. Apie tai pasvarstykime kartu su XIV Simpoziumo dalyviu VGTU rektoriumi. Aišku, neišvengsime ir Lietuvos aukštojo mokslo reikalų, ne vien rektoriams, bet ir Lietuvos visuomenei opiausios temos.

Kad Simpoziumai nevirstų vien pasikalbėjimu

Gerbiamasis Rektoriau, keliuose Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumuose esate dalyvavę? Ką manote apie jų ateitį?

Dalyvavau XI ir XIII Simpoziumuose, kurie vyko 2000 ir 2005 m. Lietuvoje trijuose miestuose – Vilniuje, Kaune ir Šiauliuose. Šiemet vykau į XIV Simpoziumą Čikagoje. Taigi esu trijų Simpoziumų dalyvis.

Prieš išvykdamas į Čikagą gavau elektroninį laišką iš prof. Algirdo Avižienio, pirmojo Simpoziumo (1969 m.) vieno iš organizatorių, taip pat XIV Simpoziumo aktyvaus dalyvio. Štai tame laiške A. Avižienis siūlė pasvarstyti, ką reikėtų daryti, kad Simpoziumai geriau atitiktų laiko dvasią. Pasak profesoriaus, Lietuvoje ir Čikagoje vykstantys Simpoziumai neturėtų kartoti vienas kito. Kadangi labai daug jaunų lietuvių mokslininkų ir doktorantų išvykę į užsienį, Lietuvoje rengiamus Simpoziumus reikėtų kreipti į tų žmonių gražinimą Lietuvon. Vilniuje ir kituose mūsų šalies miestuose rengiami Simpoziumai, pasak A. Avižienio, ir galėtų paskatinti grįžimą.

Kauno medicinos universiteto Vaistų technologijos ir socialinės farmacijos katedros doc. Vilma Gudienė, Išeivijos studentų stažuotės Lietuvoje programos vadovė Birutė Bublienė (JAV) ir KMU Lietuvos medicinos ir farmacijos istorijos muziejaus vyr. muziejininkė Zenona Šimaitienė simpoziume

Tiltas per Atlantą

XIV Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziume: Vilniaus Gedimino technikos universiteto Kalbų mokymo centro direktorė Vanda Birutė Ginevičienė, universiteto rektorius prof. habil. dr. Romualdas Ginevičius ir šio universiteto Priėmimo komisijos sekretorius Romualdas Kliukas

Žinoma, kai kurie A. Avižienio siūlymai skamba „amerikoniškai“: Lietuvos vyriausybė, girdi, turėtų finansuoti Simpoziumus, taip pat užsienio lietuvių pranešėjų keliones ir jų gyvenimo Lietuvoje išlaidas. Pamatę, kokia graži Lietuva, mūsų tautiečiai panorės grįžti į tėvynę. Nemanau, kad visi siūlymai realūs, nesame tokia turtinga šalis.

Prof. Algirdo Avižienio nuomone aptarėme interviu su juo „Mokslo Lietuvos“ Nr. 21(399). Dabar būtų idomu išgirsti Jūsų poziciją dėl Simpoziumų ateities.

Išties prasminga svarstyti, kokia turi būti ateitis. Šiandien Lietuvos mokslo, meno ir bet kurios kūrybos, taip pat lietuviybės centras yra Lietuva, tad gal visai logiška Simpoziumus rengti Lietuvoje. Ginčytina A. Avižienio mintis, esą per Simpoziumus nereikėtų siekti labai gilaus moksliskumo, stengtis atskleisti vienos ar kitos mokslo krypties subtilybes, bet reikėtų daugiau rodyti, kas vyksta Lietuvoje. Jei eisime vien tik šiuo keliu, Simpoziumai virst pasikalbėjimu. Bijau, kad ir dabar iš dalies taip vyksta.

Man ne visai suprantama Simpoziumų pranešimų tezių storokų knygų leidimo prasmė. Vienas dalyvis apie savo pranešimą parašo porą sakinių, kitas aprašo tik savo

gyvenimo kelią, bet nieko nepasako apie atliekamus tyrinėjimus... Reikėtų apmąstyti, ar reikalingas toks brangiai kainuojantis leidinys. Nebent būtų įdomus ateities tyrinėtojų, kurie rašys apie Simpoziumus ar jų istoriją. Todėl Simpoziumų idėja prašyte prašosi būti apmąstyta iš naujo. Galimas dalykas, pribrendo laikas visiškai kitokiai Simpoziumų filosofijai.

Kas turėtų apmąstyti?

Manau, kad XIV Simpoziume apie tai ir reikėjo kalbėti. Šia galimybė nepasinaudota, nors buvo galima išgirsti labai įdomių minčių. Tiesa, A. Avižienis žadėjo apibendrinti Simpoziumo dalyvių mintis ir pasiūlymus. Manau, jis ras būdą tas mintis pagarsinti.

Simpoziumų pradininkai buvo JAV lietuviai, tad jų žodis labai svarbus. Būtu nei šis, nei tas, jeigu staiga gyvenantieji Lietuvoje pareikštų: Simpoziumai išsisėmė, nebereikalingi. Kita vertus, Amerikos lietuviai nebeturį pakankamai gyvųjų išteklių, kurie būtini Simpoziumams nauja kokybe organizuoti.

Išties Amerikoje pirmųjų simpoziumų organizatorių lieka vis mažiau, o jaunos jėgos nepakankamai įsilieja į tą visuomeninę veiklą. Lietuvoje Simpoziumus organizuoti būtų paprasčiau, nes galima remtis atitinkamomis valstybės institucijomis ir visuomeninėmis organizacijomis. Be to, jeigu pranešėjai nesiektų moksliskumo, bet pasitenkintų savotišku supažindinimu su savo tyrinėjimų ar krypties veikla, Simpoziumai netektų savo prasmingumo. Lietuvos mokslininkai vis dėlto turėtų kalbėti apie mūsų šalyje atliekamus mokslinius tyrimus. Galėtų būti savotiška ataskaita, ką per dvejus ar trejus metus tarp Simpoziumų moksle padarė lietuviai. Manau, kad iš užsienio atvažiuosieji tais darbais susidomėtų, galėtų atsirasti sąlyčio taškų, nes kalbame apie pasaulio lietuvius. Svarbiausias akcentas turėtų būti nukreiptas į Lietuvos ir lietuviybės išsaugojimo pasaulyje reikalus.

Pasitikite už Simpoziumų lituanistinį aspektą?

Būtent.

Pagal principą „visko po truputį“

Žmones reikėtų telkti per kultūrą, nes ne visiems svarbiausi vien mokslo dalykai. Todėl pagal iniciatorių sumanymą Simpoziumuose labai reikšminga ir kūrybai skirta dalis. Tiesa, kūrybos daliai paprastai dažniausiai tekdavo tik pagalbinis vaidmuo. Bent tuose bene šešiuose Simpoziumuose, kuriuose Jūsų pašnekovui teko dalyvauti kaip žurnalistui.

Mąstant apie Simpoziumų ateitį, svarbu konkretizuoti jų svarbiausią tikslą. Šiandien blaškomas tarp mokslo ir lietuviybės išeivijoje išsau-

Ilinojaus technologijos universiteto Nobelio premijos laureatas dr. Leonas Lederman, Lietuvos mokslų akademijos prezidentas akad. Zenonas Rokus Rudzikas ir Ilinojaus technologijos instituto darbuotojas Donatas Tijenėlis

gojimo. Daug pranešimų paprastai skiriama lietuvių kalbos, Lietuvos istorijos, taip pat sovietinio laikotarpio istorijos problematikai. Gal gerai jau tai, kad lietuviai, dirbantys mokslinį ir kūrybinį darbą, gali suvažiuoti iš viso pasaulio, pabendrauti. Visa tai labai prasminga saugant lietuvišką dvasią, bet tai reikėtų nuspėti po diskusijų. Dabar visko yra po truputį, bet neišryškėja esmė ir prasmė.

Gal visa tai ir sudaro prasmę? Tam tikras Simpoziumų turinio ir formos laisvumas nesiekiant visko įreminėti ir labai griežtus rėmus?

Nebent principas „visko po truputį“ ir sudarytų Simpoziumų prasmę. Būtų puiku, jeigu pavyktų užmegzti glaudesnius ryšius tarp Lietuvos ir JAV lietuvių mokslininkų. Pritačiau tokiai idėjai. Tarkime, Amerikos ir Lietuvos pranešėjai padarytų savo mokslinės veiklos sričių ar krypčių apibendrinimus. Arba kodėl Lietuvos chemikams neparengus šalyje vykdomų svarbiausių chemijos darbų apžvalgos. Panašiai būtų galima pristatyti ir fizikos srities darbus. Tą patį galėtų daryti JAV lietuviai chemikai ir fizikai, išryškėtų svarbiausios temos, kurio mis būtų galima bendradarbiauti. Žinant sąlyčio taškus lengviau imtis bendrų darbų. Tada atsirastų ir nauja bendravimo kokybė, galbūt pavyktų veiksmingiau spręsti ir kai kurių jaunų mokslininkų grįžimo į Lietuvą reikalus. Įsitikinę, kad turime gerą mokslinių tyrimų kokybę, dirbame reikšmingus darbus, jauni užsienyje dirbantys mokslininkai lengviau įtikės ir tėvynėje atsiveriančiomis perspektyvomis. Toks tarptautinis mokslininkų bendradarbiavimas būtų labai prasmingas.

Tam tikrose srityse bendradarbiavimo esama. Štai kad ir XIV Simpoziumo sekcijos „Jūra, gamta ir aplinkosauga“ dalyvis Delavaro universiteto Jūrinių tyrimų kelio profesorius Vytautas Klemas, kuris yra ir Lietuvos mokslų akademijos užsienio narys, Klaipėdoje organizuoja okeanografijai skirtas tarptautines konferencijas, kuriose dalyvauja Baltijos jūrą supančių šalių ir JAV okeanografai. Arba štai Simpoziumuose Energetikos sekcijoje visada išgirstame pranešimų apie Lietuvos ir JAV mokslininkų bendradarbiavimą Ignalinos AE saugumo didinimo srityje, taip pat atliekant kitus bendrus projektus. Panašiai būtų galima pasakyti ir apie kai kurių kitų sekcijų pranešėjus: ne vienas jų dalyvauja bendruose projektuose su Lietuvos mokslininkais.

Tai labai gerai, būtent į tokį bendradarbiavimą ir reikėtų orientuotis iš anksto. Svarbiausias tikslas – padėti užmegzti glaudesnius įvairių

sričių mokslininkų ryšius.

Kitai sakant, priešokiais nieko nenuveiksi, net ir geriausių ketinimų vedamas. Reikia nuoseklaus ir gerai apgalvoto darbo, norint savo darbais sudominti kitus, pritraukti į Lietuvą naujų mokslinio darbo pajėgų.

Šį darbą reikia sisteminti, jam rengtis iš anksto. Tarkime, galėčiau išdėstyti, kokie darbai Lietuvoje daromi mano paties tyrinėjimų srityje, kokios institucijos tuo užsiima. Reikia iš anksto kryptingai tai aptarti.

Būtų labai naudinga išgirsti pranešimus apie bendrus Lietuvos mokslininkų darbus su Kanados, JAV,

Australijos, gal ir kitų šalių mokslininkais. Tai būtų prasminga. O dabar baigiasi pašnekėjimu apie savo pačių tyrimus, bet dabar to maža.

Sunku aprėpti neaprepiama

Sunku aprėpti daugelio sekcijų darbą, nes tuo pačiu metu vyksta lituanistų, psichologų, energetikų ar sociologų sekcijų veikla. Dalyvaudamas vienoje sekcijoje aukoji kitas, daug įdomaus paprasčiausiai fiziškai negalima aprėpti. Dingsta visumos vaizdas, nes taip iš anksto tarsi užprogramuojama atskirtis tarp skirtingų mokslų, nors Simpoziumų idėja yra priešinga – aptarti įvairias sritis, patraukti kitų mokslų atstovus.

Galimas dalykas, reikėtų apmąstyti iš naujo ir gal keisti sekcijų darbo struktūrą. Gal net būtų galima pagalvoti, kaip surengti daugiau plenarinių posėdžių, skirtų apibendrinti bendradarbiavimą tarp atskirų mokslo sričių ir valstybių. Visi siūlymai turėtų išplaukti iš mūsų bendro tikslo, bet prieš tai turime patys sau atsakyti, ko siekiame. Deja, apie Simpoziumų tikslus bene mažiausiai buvo šnekama. Vyksta procesas, pranešėjai virsta to proceso dalimi, bet to juk aiškiai per maža. Ne dėl paties proceso turime dirbti.

Amerikos lietuviai, šių Simpoziumų sumanytojai, turėjo aiškų siekį: išlaikyti lietuviškumą ir tam tikslui telktis universitetus baigusios jaunosios kartos potencialą. Kad tie absolventai neišsibėgiotų po plačiąją Ameriką, bent jau per Simpoziumus Padėkos dieną visi susirinktų, persikaitytų savo

Illinojaus technologijos universiteto aplinkoje

tai nieko negirdime, sukruntama, kai lieka maždaug metai iki jo pradžios. Bet Jūs, jei teisingai suprantu, pasiskaitote už nuolatinį vyksmą, t. y. naujam būsimajam Simpoziumui turi būti rengiamasi visą laiką. Tai nenutrūkstamo darbo tąsa. Tik tada ji bus prasminga?

Visiškai teisingai. Ir dar labai svarbu telktis naujas jėgas. Juk kodėl A. Avižienis siūlo Simpoziumų ateitį labiau sieti su Lietuva? Todėl, kad Čikagoje stinga pajėgų, kurios gali dirbti organizacinį darbą. Mes matėme, kas organizuojant XIV Simpoziumą atliko didžiausią darbą. Septyniadešimtmečiai ir net aštuoniadešimtmečiai pasišventėliai. Jie patys laksto dėl visų reikalų ir

Norint dirbti šiuolaikišką Simpoziumų organizavimo darbą, reikia turėti viziją, strategiją, vykdymo taktiką, jausti ir misijos atlikimo svarbą. Tą darbą gali atlikti ministerija ar visuomeninės organizacijos (jeigu tokių atsirastų), bet tam reikalingi ir nemaži pinigai. Kad tie pinigai būtų protingai ir su nauda panaudoti, pirmiausia reikia labai gerai apmąstyti tikslus ir visus darbus. Pirmųjų ir vėlesnių Simpoziumų organizatoriai turėtų būti naujųjų Simpoziumų garbės svečiai, o ne bėgioti dėl smulkmenų, tarsi be jų, aštuoniadešimtmečių, nebus kas padaro. Gražus tų žmonių patriotiškumas ir nesavanaudiškumas, bet jau ne tie laikai, kai vien gerų norų skatinami garbūs senoliai įstengtų parengti aukšto lygio tarptautinį renginį.

Atskirties daugiau negu bendradarbiavimo

Simpoziumus organizuojant dalyvauja aukštos valstybės institucijos: LR Švietimo ir mokslo ministerija, LR Kultūros ministerija, Tautinių mažumų ir išeivijos departamentas (matyt, skaičiuojantis paskutines savo gyvavimo dienas), Lietuvos aukštosios mokyklos. Deja, tarp visų šių institucijų būtų sunku išvėlyti bent kiek didesnes koordinuotas veiklos pastangas.

Apie bent kiek didesnę ryšį išties sunku kalbėti. Grįžkime prie pačios Simpoziumų idėjos: jeigu Lietuva suinteresuota, tai reikia telkti pastangas, kad užsimegztų tie ryšiai. Jeigu nebus gilios vidinės motyvacijos, kad dirbamas būtinas pasaulio lietuvių darbas, nieko neturėsime.

Amerikos lietuviai turi tokios motyvacijos, ir to iš jų galima tik pasimokyti.

Motyvacijos turi, gal mažiau turi jėgų gerus norus įgyvendinti. Lietuvos tikslai taip pat akivaizdūs – kad ir protų sugražinimas. Jokia agitacija protų nesugražins, jeigu grįžtantiems negalėsime pasiūlyti darbo vietų. Kadangi tai nėra paprasta, reikėtų pradėti nuo bendrų tyrimų ir projektų. Tarkime, užsienyje dirbantys mokslininkas atvyks į mūsų ar kitą universitetą, mokslo centrą, padirbės čia, pasižvalgys, gal jam patiks. Tada jau galima galvoti ir apie grįžimą. Jeigu tėviškėje jam patiks, labai prašome grįžti. Nieko blogo, jeigu bendrus darbus dirbsime gyvendami skirtingose šalyse, nes šiuolaikinės galimybės leidžia bendrauti ir dirbant tolimose pasaulio kraštuose.

Geras pavyzdys – Daumantas Matulis. Studijavo Minesotos universiteto doktorantūroje, apsigynė mokslų daktaro disertaciją, dirbo „Johnson & Johnson Pharmaceutical Research and Development, L.L.C., Inc.“ Po 12 metų, praleistų JAV, grįžo į Lietuvą. Ir ne šiaip grįžo, o atsivežė kelis tarptautinius grantus, Biotechnologijos insti-

Illinojaus technologijos universiteto naujasis studijų ir laboratorijų pastatas

tute subūrė jaunų mokslininkų kolektyvą ir sėkmingai darbuojasi, vadovauja Biotermodinamikos ir vaistų tyrimo laboratorijai, yra vyriausiasis mokslo darbuotojas.

Geras pavyzdys, kai žmogus ne laukia, kad jam tėvynėje bus sudarytos sąlygos, bet pats daro viską, kad tos sąlygos būtų sukurtos. Todėl ir reikia pirma užmegzti ryšius, bendradarbiauti. Simpoziumai ir galėtų būti vieta, kur užsimegztų ryšiai.

Kažką panašaus būtų galima svarstyti ir dėl lietuvių kalbos puoselėjimo išeivijoje. Mūsų pastangos turi būti tikslingos, turėti aiškų tikslą, ko siekiame, kodėl Simpoziumai mums ir toliau išlieka svarbūs.

Šiandien viso to kaip tik ir pasigedau, valstybės sąnaudos ir daugelio žmonių pastangos neįgauna labai aiškaus ir apibrėžto tikslo. Simpoziumų veiksmingumą reikia didinti.

Labai gaila, kad XIV Simpoziume negalėjo dalyvauti daugelio Simpoziumų „modus vivendi“ dr. Stasys Bačkaitis. Prieš pat Simpoziumą jam buvo operuota akis ir tai buvo mums visiems didelis praradimas. S. Bačkaitis kompetentingas daugelio Simpoziumų mokslinės programos organizatorius. Žmogus, kuris nuolat mąsto, kaip tobulinti Simpoziumus.

Dabar turime du branduolius – Lietuvos ir Amerikos lietuvius, kurie Simpoziumus organizuoja. Ir čia, ir ten esama susiskaldymo, nenoro išleisti naujų jėgų. Ir Amerikoje, ir Lietuvoje ši veikla nėra koordinuota, vyksta chaotiški judesiai, tada negali laukti teigiamo rezultato. Taip apibendrinčiau savo nuomonę.

Ar manote, kad Simpoziumų organizavimui praverstų turėti nuolat veikiantį darinį?

Galimas dalykas, iš abiejų šalių atstovų sudarius nuolat veikiantį komitetą, tarybą ar kitą darinį, dirbantį visuomeniniais pagrindais, būtų galima laukti permainų. A. Avižienis jaučia, kad būtini pokyčiai ir teikia pasiūlymus, bet tai vieno žmogaus desperatiškos pastangos. Vienas žmogus nieko nepakeis.

Mėgina keisti padėtį tie, kurie turi daugiausia laisvo laiko. Aktyviai

dirbantis jaunimas laiko visai neturi. Kokių iniciatyvų iš jų galima sulaukti? Dar gerai, kad sugeba parengti pranešimų Simpoziumui.

Analogiška padėtis susidarys dabar siūlomose Lietuvos universitetų tarybose. Tie asmenys, kurie kompetentingi, žino, kaip turi dirbti universitetai, yra labiausiai užsiėmę, dažniausiai neturės laiko lankyti tarybos posėdžiuose. Tarybos reikšis tie, kurie turi laiko, visada viską „žino“, taip pat „išmano“, kaip universitetą reguliuoti. Posėdžius pavyzdinčiai lankys taip pat įvairių interesų grupių statyviai. Tik ar universitetams bus į nauda, kai pradės lemti būtent tokių asmenų balsai. Abejotinų rezultatų duos toks audringas universitetų tarybų „veiklos“ imitavimas.

Kai kuriuos universitetus sujungus ar išvis panaikinus, kokio tikslo sieksime? Ar kas išanalizavo pasekmes? Atsirastų dideli sunkiai valdomi dariniai, sumažės rektorių, bet ar pakils studijų ir mokslo lygis? Tokiais atvejais padidėja administracijos aparatas – dėl to galima neabejoti. Koks bus studentų skaičius – padidės ar sumažės? Norint gerinti kokybę, reikia mažinti studentų skaičių. Bet sumažinę, ką mes vietoj to pasiūlysim abiturientams? Važiuoti į užsienio braškių plantacijas?

Mūsų gyvenime reikia daug ką keisti ir patiens keistis, bet negalime būti revoliucionieriais, ir dar bolševikiško užmojo. Turime galvoti apie jaunimą, kurti jam alternatyvius užsiėmimus. Į kiekvieną reformą privalome žvelgti ne iš valdininkų pozicijų, bet iš studento, jaunuolio pozicijų. Laimės jis ar nelaimės iš vieno ar kitos reformos. Šias mano nuostatas labiau sutvirtino XIV Simpoziume išklaustyti pranešimai, diskusijos ir pašnekesiai su kolegomis.

Supratau, gerbiamasis rektoriau, bet kas darytina šalies aukštajame moksle mes aptarsime jau kitame pašnekesyje.

Kalbėjosi Gediminas Zemlickas

VGTU rektorius prof. Romualdas Ginevičius diskutuoja su simpoziumo pranešėjais

pranešimą – būtina lietuvių kalba, ir taip šlietušė prie tautos kamieno.

Tai labai svarbu ir labai gražu, bet į Simpoziumus įsitraukus nuo 1989 m. Lietuvos mokslininkams ir pradėjus rengti bendrus Simpoziumus, ar tų pirmųjų tikslų jau ne per maža? Gal reikėtų pagalvoti apie naujus tikslus ir siekius. Juk tai didelė prabanga į Čikagą atvykti didelei grupei Lietuvos mokslininkų. Atvykusieji pranešimus paskaito, vienu ar kitu klausimu padiskutuoja ir tuo tarsi visas baigiasi. Šiandien to jau per maža. Jeigu vyksta paspasakoti, kas daroma Lietuvoje, vadinasi, siekiame imtis bendrų darbų. Tada kilnus Simpoziumų tikslas bus pasiektas, bus akivaizdi jų praktinė nauda. Tai bus viso pasaulio lietuvių integracija, nepriklausomai nuo to, kur gyvename.

Buvo metas, kai Simpoziumų organizavimo veikloje aktyviai reikėsi Lietuvos mokslininkų sąjungai, taip pat „Mokslo Lietuvos“ redakcija, kad ir organizuojant 1991 ir 1995 m. Simpoziumus Lietuvoje. Šiais metais visus organizacinius rūpesčius perėmė LR švietimo ir mokslo ministerija. Metus ar dvejus (jei Simpoziumai vyksta kas treji metai) apie Simpoziumą papras-

smulkmenų, patys už išnuomoto autobusiuko vairo sėda ir veža dalyvius. Tie žmonės verti didelės pagarbos, bet jų jėgos ne begalinės. Jie patys tų suvokia. Daryti pasaulinio lygio Simpoziumus su tokiomis pajėgomis šiandien jau neįmanoma.

Norint siekti aukštesnių tikslų, daug ką reikėtų kitaip organizuoti. Man atrodo, kad nelabai sugebama į savo gretas išleisti jaunesniųjų pajėgų, sudominti „trečiabangininkus“. Gal klystu, bet kartais kyla mintis, kad vyresnieji nenori iš savo rankų paleisti vadžių, bet visur nespėja, ne viską fiziškai gali aprėpti. Akivaizdu, kad reikia imtis naujų ir kardinalių sprendimų. Jeigu to nebus daroma, Simpoziumai neteks prasmės ir nustos gyvavę. Toks mano įspūdis iš to, ką pamačiau XIV Simpoziume.

Jūsų lūpomis kalba ir kone 20 metų nepriklausomos Lietuvos gyvavimo patirtis. Per tą laiką Vilniuje matėme ne vieną labai aukšto lygio tarptautinį renginį, pradedant įvairiais kongresais ir baigiant aukščiausio lygmens tarptautinėmis konferencijomis. Aišku, norisi ir kad Pasaulio lietuvių mokslo ir kūrybos simpoziumai būtų minimi tarp tokių renginių.

Atkelta iš 2 p.

nalinio savitumo jausmą, kuris reikalingas kiekvienam žmogui, norinčiam būti asmenybe Europos kultūros kontekstuose.

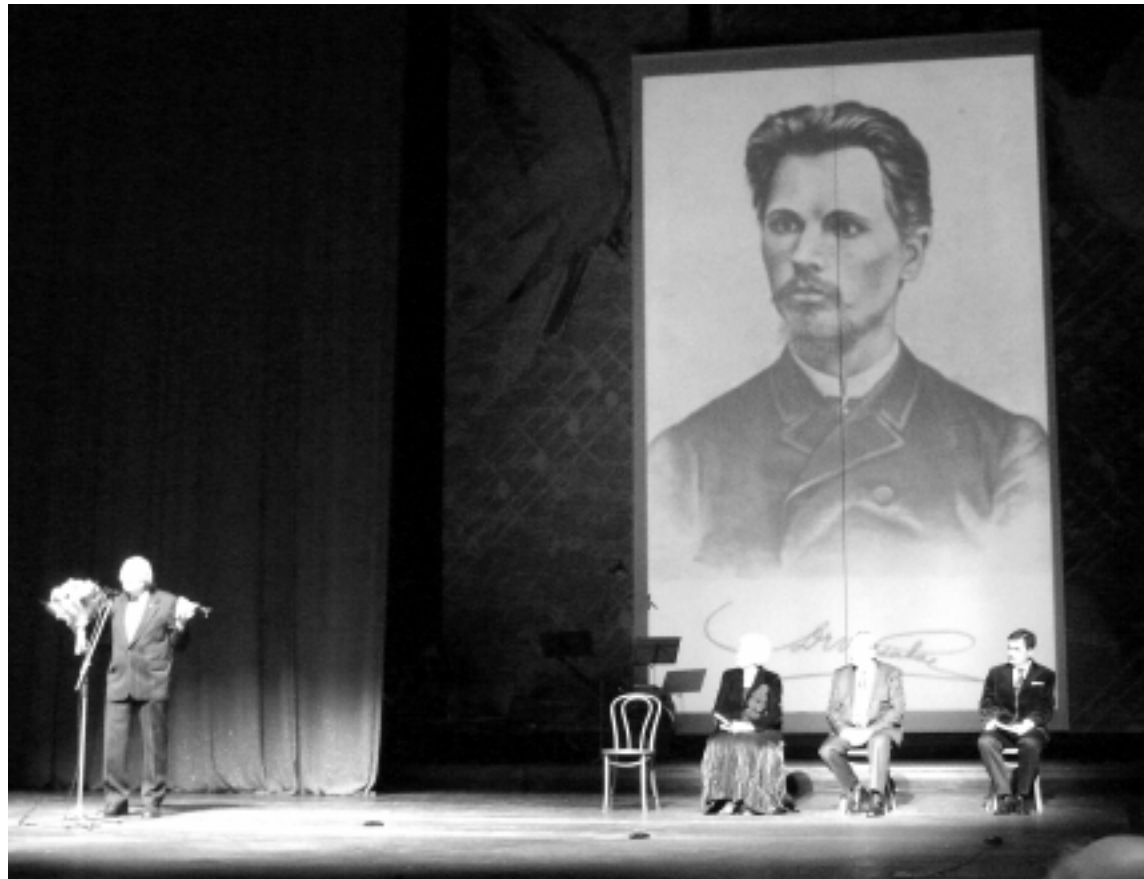
Komisijos pirmininko Č. Juršeno kalboje sąvokos kultūra ir politika buvo tariamos greta, prisiminta lietuvių pėdsakų įamžinimo kaimyniniuose kraštuose svarba. Komisijos pastangos nukreiptos tiems lietuvių pasaulyje pėdsakams parodyti ir įamžinti. Tai labai svarbi kultūros politikos ir apskritai Lietuvos politikos dalis.

Siekiami pastatyti paminklą žymiajam kalbininkui Kazimierui Būgai Sankt Peterburge ir Didžiojo prūsų sukilimo vadui Herkui Mantui Karaliaučiaus krašte. Statybos vietos suderintos, projektų išlaidos apmokėtos. Jeigu šiuos paminklus pavyktų pastatyti, būtų gražus Lietuvos tūkstantmečio paminėjimo ženklas. Būtų puiku, jeigu Varšuvoje būtų įamžintas ir Vinco Kudirkos vardas, – tokią mintį išreiškė Č. Juršenas.

Vinco Kudirkos įvairiapusiškumas stebina: iš profesijos – gydytojas, pagal pašaukimą ir veiklos sritį – žurnalistas, redaktorius, vertėjas, poetas ir prozininkas, kritikas, o juk dar muzikas, dailininkas... Atrodytų, kad tai Renesanso epochos titanas. Iš esmės ir buvo titanas, tik ne kūnu, o dvasia, renesansinio užmojo asmenybė, į kurią bundanti, atgimimą išgyvenanti tauta tarsi būtų sudėjusi visa, ką turėjo geriausio.

Ir dar nepasakėme vieno labai svarbaus V. Kudirkos asmenybės apibūdinančio žodžio – maištininkas. Formuojantis tautinei savimonei, atėjo metas į istorijos areną grįžti maištininkams, nusimetus valstietiško nuolankumo ir paklusnumo išraišką žmonių veiduose bei poelgiuose. Tiesa, savo tautą maištauti dar reikėjo išmokyti, teisingiau – prikelti iš snaudulio, suardyti „širdžių ramumą“, priminus „Lietuvą, pareigų šventumą“. Reikėjo sugrąžinti, kas genuose jau bu-

Vincas Kudirka: ir maištininkas, ir kūrėjas

Lietuvos nacionaliniame operos ir baletų teatre minint daktaro Vinco Kudirkos 150-ąsias gimimo metines

maištingą ugnį. Neužgesino, nors patvaldytės režimas kone pusšimčiui metų ir pristabdė istorijos rato sukimąsi pavergtoje šalyje, kuriai buvo prisegęs vien krašto statusą.

Varšuvos Aleksandro citadelėje 1886 m. V. Kudirka galėjo patirti ir išgyventi tą patį, ką Adomas Mickevičius su bičiuliais filomatais ir filaretais Bazilijonų vienuolyno celėse 1823–1824 metais. Vincas Kudirka –

kad abu ožiaragiai, vienas gimė 1798 m. Kūčių išvakarėse, kitas lygiai po 50 metų Naujųjų išvakarėse.

Nuo „Karvelėli mėlynasai“ iki Tautiškos giesmės

Atskiro ir palankaus žodžio nusipelnė Vincui Kudirkai skirtas reginys, pirmiausia jo autoriai ir atlikėjai. Jau tai, kad spektaklis pavadintas reginiu, rodo jo kūrėjų subtilų skonį ir istorinio laiko suvokimą. Žodis „spektaklis“ čia visiškai netiktų, kaip dirbtinis ir nutolęs nuo aptariamų dalykų. Autentiškumo vyksmui teikė tekstas, kurį skaitė Andrius Vaišnys, reginio (idėjos) autorius ir kartu su Vyteniu Pauliukaičiu scenarijaus autorius. Taip pat savotiška rišančioji grandis tarp dabarties, mūsų laikų potyrių ir reginyje pasirodančio Vinco Kudirkos ir jo aplinkos žmonių.

Nuo Kudirkos epochos mus skiria daugiau kaip 100 metų. Mums ne visada lengva susitapatinti su tomis idėjomis, kurios buvo gyvybiškai svarbios ir neišvengiamos tautinio sąmonėjimo metui, buvo to meto liberalizmo pažiūrų ekonomikos ir politikos diskusijų objektas.

Bet štai kas mus visus užburia ir nesuprantama jėga suburia į tautinį ir etninį kumštį – subtiliai atlikta daina *Karvelėli mėlynasai*. Persmelkia mintis, kad visos politinės ir idėjinės deklaracijos tėra laikinas ir netvarus dalykas, o jei kas ir amžina – tai meno šviesa, ir visai nesvarbu, kokiomis formomis ji pasireiškia. Ypač, kai *Karvelėli mėlynasai* atlieka Kauno valstybinis choras, vadovaujamas meno vadovo ir vyriausiojo dirigento Petro Bingelio.

Vienur šios dainos autorystę priskiriama Vincui Kudirkai, o tekstas lietuvių liaudžiai, kitur – kompozitoriui Česlovui Sasnauskui (1909 m.), V. Kudirkai paliekant tik teksto autorystę. Ko gero, tai tas atvejis, kai kūrėjas ištirpsta liaudies pamėgtoje ir taip tarsi nusavinamoje kūryboje.

Visų šių subtilybių reginio autoriai ir atlikėjai žiūrovui neaiškina, o *Karvelėli mėlynasai* muzikinė tema skamba leitmotyvu, susieja įvairius reginio epizodus. Pasakotojo, arba skaitovo (A. Vaišnys), perteikiamą tekstą keičia aktorių bei Lietuvos muzikos ir teatro akademijos trečiakursių vaidinami epizodai iš V. Kudirkos ir jo aplinkos gyvenimo. Ši ramaus pasakojimo ir vaidybos epizodų kaita, lydima muzikinio leitmotyvo, padeda lengvai įveikti ribą, skiriančią dabartį nuo 110–120 metų senumo įvykių.

Muzika lengviausiai įveikia laiko nuotolius. Pasakotojas užsimena apie sudėtingus jauno gydytojo V. Kudirkos santykius su žydais Šakiuose. Altruistiškai ligonių atžvilgiu nusiteikęs jauno lietuvių gydytojo pasirodymas žydams atrodo labai nepageidaujamas, prieš Kudirką rezgamos intrigos. Ilgi aiškinimai nereikalingi, žydų liaudies dainų ir šokių ansamblio *Fajerlech* (vadovė Larisa Vyšniauskienė, choreografas Arikas Krupas) šokėjai atlieka charakteringą šokį, žiūrovui leidžiama

pajusti praėjusios epochos nuotaiką.

Skaidrus nelyginant Šiaurės ežerų vanduo sopranas – na taip, tai Asta Krikščūnaitė, bet kokio kalba skamba ši nuostabi negirdėta daina? *Atlėgo* – žinoma suomiška daina, įvedanti į gražios V. Kudirkos bičiulystės laikus su suomių rašytoja Maila Talvio. Tai ji lietuvių daktaro asmenyje išvydo bundančios, tautiniam atgimimui kylančios lietuvių tautos geriausias savybes, kurias įamžino romane *Dvi meilės*.

Karvelėli mėlynasai muzikos leitmotyvas vis primena tuos sunkumus, su kuriais nuolat susidurdavo V. Kudirka – aplinkinių nesupratimas, ko siekia šis daktaras, paveldėtas atsargumo jausmas ir baimė, daugumai žmonių natūralus ramybės siekis, o čia dar carinės valdžios „deržimordų“ ir „kopeikoliubovų“ rezgamas intrigų tinklas. Aplinka slogi, bet V. Kudirkos verčiamos į lietuvių kalbą Bairono eilės (skaitė Vilniaus universiteto studentė Giedrė Tatarūnaitė), rodo nesulaukomus naujos epochos žingsnius. Vergų choras *Vė, pensiero* iš Džuzepės Verdžio operos *Nabukas* – tai tarsi užtvankoje sutelkto vandens prasiveržimas. Šis žydu tautos išsivadavimą iš Babilonijos valdovo Nabuchodonosaro vergijos simbolizuojantis choras buvo tapęs kone antruoju Italijos himnu, kai Šiaurės Italija vadavosi iš Austrijos ir Vengrijos imperijos jungo.

Mažajai Lietuvai tokiu himnu tapo *Lietuvininkais esame mes gimę*. Šį Georgo Zauerveino eilėraščių pirmą kartą išspausdino *Lietuviška Ceitunga* Tilžėje 1879 m. V. Kudirka šio himno negalėjo išgirsti, nes eilėms muziką pritaikė kompozitorius Stasys Šimkus tik 1908 m., t. y. beveik dešimčiai metų praėjus nuo V. Kudirkos mirties. Pirmą kartą kūrinys nuskambėjo 1910 m. per dainų šventę Kaune, išplito Vydūno diriguojamo lietuvių giedotojų draugijos choro Tilžėje dėka ir tapo Mažosios Lietuvos himnu. Visai Lietuvai pritaikytas variantas *Lietuviais esame mes gimę*, dainuojami 1, 4 ir paskutinis posmai.

Ir antrą kartą salė pakilo iš savo vietų, kai Kauno valstybinis choras pradėjo visus lietuvius vienijančią *Tautišką giesmę*. Žodžiai ir muzika Vinco Kudirkos. Pirmą kartą su gaidomis buvo ji išspausdinta 1898 m. rugsėjo 15 d. jo leidžiamame *Varpo* 6 numeryje, taigi prieš 110 metų. Pirmą kartą viešai atlikta 1905 m. Vilniaus Didžiojo Seimo metu Miesto salėje (dabar – Lietuvos valstybinės filharmonijos rūmai), o Lietuvos valstybės himnu tapo 1919 metais.

Gediminas Zemlickas

2008 m. Kalbos premijos laureatas Albinas Kentra

vo pasėta Adomo Mickevičiaus *Vėlinėmis* per maištininko Konrado poetinį paveikslą ir kas buvo išreikšta 1831 ir 1863 m. realiuose sukilėlių charakteriuose. Ką gimė Adomo Mickevičiaus vaizduotė ir vizijos, įgyvendino sukilėliai. Tik gaila, kad nebuvo palankus metas ir aplinkybės jų didvyriškumui apdainuoti, įtvirtinti savo tautos atmintyje ir sąmonėje, taip suteikiant amžino nemarumo. Ne nuolankumą, ne paklusnumą ir ne „toleranciją“ pavergėjams skelbė Adomo Mickevičius, ne apie tai svajojo Bazilijonų vienuolyno celėje Konradas. Tie šalti vienuolyno paversto kalėjimu mūrai turėjo amžiams užgesinti filomatų ir filaretų širdžių

tai tarsi iš šaltų Bazilijono vienuolyno mūrų į laisvę ištrūkęs Konradas, apdovanotas naujųjų laikų patirtimi, kuriam lemta veikti jau kitomis istorinėmis aplinkybėmis. Dviejų praužusių sukilimų, baudžios panaikinimo, spaudos draudimo, modernios lietuvių tautos žadinimo iš letargo ir kilimo naujam gyvenimui patirtis reikalavo naujų veikimo būdų, tautiško pastangų ir atitinkamo charakterio. Romantizmas, pašiaušęs Europos literatūros bangas, XIX a. pabaigoje ne dėl savo kaltės visur vėluojančioje Lietuvoje grįžta neoromantizmo pavidalu. Būtų įdomu pagnagrėti, kas siejo Adomą Mickevičių ir Vincą Kudirką – juk ne vien tai,

Rašau Lietuvos tūkstantmečiui

Akademinę bendruomenę maloniai kviečiame dalyvauti kūrybinėje akcijoje *Rašau Lietuvos tūkstantmečiui*: atlikti pasirinktos Lietuvos vietovės lokalinį tyrimą ir jo pagrindu parašyti mokslinį straipsnį interneto svetainei www.llt.lt Lietuvos lokaliniai tyrimai. Lauktume ne tik mokslo vardą turinčių autorių straipsnių, bet ir labai gerai atliktų bakaluro, magistro darbų. Šioje svetainėje skelbiame pirmą kartą publikuojamus, niekur anksčiau neskelbtus Lietuvos lokaliųjų tyrimų mokslinius straipsnius iš gamtos, archeologijos, istorijos, etnologijos, kalbos, tautosakos, sociologijos mokslo sričių ir personalistikos. Visos www.llt.lt skelbiamų straipsnių autorių autorinės teisės yra visiškai apsaugotos.

MALONIAI KVIEČIAME DOMĖTIS, SKAITYTI IR MUMS RAŠYTI!

Maloniai laukiame Jūsų nuomonių, atsiliepimų, pasiūlymų ir... pačių straipsnių!

Išpareigojame Jūsų parašytus mokslinius straipsnius paskelbti ne vėliau kaip per tris mėnesius nuo jų gavimo. O geriausių Lietuvos Tūkstantmečio mokslinių tyrimų laukia išskirtinis įvertinimas ir apdovanojimai!

Mokslinių tyrimų integralumas: terra incognita?

Milda NAUJOKAITĖ,
Lietuvos valstybinio mokslo ir studijų fondo
Vyriausioji specialistė užsienio
ryšiams

Ilgą laiką mokslo tyrimų integralumas buvo pačių mokslo institucijų ar nacionalinių agentūrų rūpestis. Augant mokslo tarptautiškumui ir didėjant mokslininkų mobilumui, atsiranda poreikis koordinuoti veiksmus. Geros mokslinės praktikos normų laikymasis vykdamas tarptautinius projektus tampa viena aktualiausių problemų mokslo pasaulyje. Ištirti pažeidimus tokiais atvejais yra ypač sudėtinga, nes skiriasi supratimas apie mokslinių tyrimų integralumą, daugelyje šalių nėra centrinio organo, tiriančio tokius kaltinimus, taikomos skirtingos procedūros. Ši problema tikrai bus vienas iš svarbiausių klausimų, svarstomų antrojeje pasaulinėje konferencijoje, skirtoje mokslinių tyrimų integralumui, kuri vyks 2010 m. Singapūre.

Rengdamasis šiai konferencijai Europos mokslo fondas (EMF) lapkričio 17–18 d. sukvietė savo narius į seminarą, skirtą mokslo integralumo problemoms nagrinėti. Prie jų prisidėjo pranešėjai iš Amerikos, Europos nacionalinių mokslo akademijų sąjungos, Tarptautinės mokslo tarybos, Europos mokslo redaktorių asociacijos ir Europos universitetų asociacijos atstovai.

Prakalbus apie mokslo tyrimų integralumą tarptautiniame renginyje, iškilo pirmoji kliūtis: Europoje egzistuojanti kodeksų ir sąvokų

įvairovė. Susirinkimo dalyviai sutarė, kad reikėtų sukurti kuo universalesnius standartus ir, kiek leidžia kalbų margumas Europoje, vartoti kuo panašesnes sąvokas. Remdamasi Ekonominio bendradarbiavimo ir plėtros organizacijos paskelbtomis rekomendacijomis EMF numato išleisti etikos kodekso pavyzdį, į kurį atsižvelgiant būtų kuriami nacionaliniai standartai.

2005 m. Lietuvos švietimo ir mokslo ministro įsakymu buvo paskelbtos panašaus pobūdžio rekomendacijos. Įsakymu teigiama, kad iki 2006 m. kovo 1 d. visos aukštosios mokyklos privalo patvirtinti akademinės etikos kodeksus, todėl šiuo metu jos yra vienintelės mokslo įstaigos, paskelbusios tokio pobūdžio dokumentus. Mokslo institucijos, kurioms šis įsakymas netaikomas, taip ir nesuskubo jų priimti.

Imantis spręsti su mokslinių tyrimų integralumu susijusias problemas, susiduriama su dar viena rimta kliūtimi – nėra žinomas tikrasis pažeidimų mastas. Duomenų apie blogos mokslinės praktikos paplitimą Europoje nėra. Amerikoje per metus išspausdinama maždaug 0,1–1 proc. straipsnių, kurie yra plagijuoti arba pateikia klaidingus duomenis. Spėjama, kad padėtis panaši ir Europoje. Kita vertus, šis skaičius neapima kitų, ne tokių šurkščių mokslinio integralumo pažeidimų, todėl EMF siekia atlikti aukštos kokybės tyrimus problemai nustatyti.

Diskusijose apie tyrimų integralumą dažnai pasigirsta nuomonė, kad geros praktikos pažeidimai yra mažai paplitę, todėl apie tai rei-

kėtų kuo mažiau kalbėti, nes bet kurios su šia problema susijusios informacijos viešinimas kenkia geram mokslo vardui. Motyvuodami tuo, kad daug didesnę žalą mokslui daro klaidinga informacija, neskaidrumas ir nebūdžiamumas, seminaro dalyviai paskatino EMF imtis informacinės kampanijos. Būtina atkreipti akademinės bendruomenės dėmesį į šią problemą, skatinti aukštųjų mokslinės praktikos standartų skiepimą akademiniam jaunimui, dalytis patirtimi, kaip užkirsti kelią galimiems pažeidimams, ir tirti galimus nusizengimus.

Per seminarą buvo pristatyta daug pavyzdžių, kaip įvairios institucijos sprendžia su tyrimų integralumu susijusias problemas ir kokių sunkumų joms iškyla. Daugelyje Europos valstybių tyrimus vykdančios ar finansuojančios institucijos, taip pat mokslų akademijos kontroliuoja, kaip laikomasi geros mokslinės praktikos. Nepaisant to, apie daugelį atvejų vis dar nesužinoma arba juos stengiamasi „užglaistyti“.

Akademinė bendruomenė pati imasi iniciatyvos viešinti informaciją apie nusizengusius asmenis. Vienas tokių bandymų – seminaro metu pristatytas, didelio dalyvių palaikymo ir ypatingo Europos mokslo redaktorių asociacijos susidomėjimo susilaukęs projektas *Raudonosios mokslo kortelės*. Tinklalapyje www.scientificredcards.org bus skelbiami duomenys apie geros mokslinės praktikos standartų neatitinkančius straipsnius, pateikiamos atsakingų institucijų atliktų tyrimų ataskaitos. Manoma, kad tokių ini-

ciatyvų ateityje daugės, todėl ypač svarbu, kad funkcionuotų gerą vardą užsitikrinusios, patikimos institucijos. Taip būtų užkertamas kelias galimam interneto naudojimui blogiems tikslams.

Šiuo metu daugelyje Europos valstybių yra diskutuojama, ar reikia kurti nacionalines struktūras, tiriančias geros mokslinės praktikos pažeidimus. Panašu, kad daugelis valstybių mato tokių struktūrų, palyginti su vietinėmis (kurios yra įsteigtos pačiose mokslinių tyrimų įstaigose), privalumus tiriant rimtus geros mokslinės praktikos pažeidimus – falsifikavimą, fabrikavimą ir plagijavimą (FFP). Amerikos Nacionalinės mokslų akademijos atstovės pastebėjo, kad tokios institucijos reputacija yra ypač svarbi. Tik nešališki tyrimai gali užtikrinti vis didesnį akademinės bendruomenės pasitikėjimą. Vadinasi, vis daugiau mokslininkų jau pareigą pranešti apie pažeidimus, ir vis mažiau pažeidėjų liks nenubausti.

Labai svarbu, kad naujojo Mokslo ir studijų įstatymo projekte numatyta įsteigti Akademinės etikos ir procedūrų kontrolieriaus pareigybę. Pirmiausia, galima tikėtis, kad geros mokslinės praktikos standartams bus skiriama daug daugiau dėmesio. Nuo šio pareigūno kompetencijos ir nešališkumo priklausys, kaip bus sprendžiamos išsėjęsios problemos: FFP, geros laboratorinės praktikos laikymasis, interesų konfliktai, studentų ir jaunesniųjų kolegų išnaudojimas ir kitos. Galiausiai, bus aiški institucija, į kurią užsienio mokslininkai ar kitos

institucijos galės kreiptis kilus kokiems nors neaiškumams vykdamas tarptautinius projektus.

Su mokslo integralumo problema susiduria ne tik mokslo institucijos, bet ir leidėjai. Seminare buvo aptarta mokslinių žurnalų redaktorių patirtis. Pagal nuo seno įsigalėjusią praktiką išaiškėjus pažeidimui, leidėjai išspausdina žinutę, kad straipsnis yra atšaukiamas. Konkrečios priežastys dažnai yra nutylimos ir apie tokius atvejus atsakingos institucijos, mokslo tyrimus finansuojančios organizacijos ar darbdaviai paprastai nėra informuojami. Suvokdama šios problemos svarbą, Asociacija kitų metų rugsėjo mėn. rengs konferenciją, skirtą mokslo integralumui komunikacijoje. Taip pat tikėtina, kad redaktoriai daug aktyviau bendradarbiaus su nacionalinėmis institucijomis.

Taigi Europoje ir visame pasaulyje jaučiamas susirūpinimas dėl geros akademinės praktikos standartų laikymosi. Artimiausiu metu ši problema sulauks vis didesnio tarptautinės akademinės bendruomenės ir įvairių tarptautinių organizacijų dėmesio. Šiuo metu Europos koordinavimo mechanizmas dar tik kuriamas, todėl labai svarbu, kad Lietuvos akademinė bendruomenė neliktų nuošalėje. Visada daugiau laimimo prisidedant prie naujos sistemos kūrimo, nei vėliau pasyviai priimant diktuojamas sąlygas. Labai tikiuosi, kad antrojeje pasaulinėje konferencijoje tarp daugelio kitų valstybių išvysime ir Lietuvos atstovus. Juk ir mums tai svarbu. Viliuosi.

A. J. Greimo darbai užtikrina jam vietą ateities moksle

Atkelta iš 4 p.

Tai gana sudėtingas, keblus klausimas. Mes, semiotikai, studijuojame Čiurlionio darbus ir dėl to, kad Europoje šis menininkas dar neužima tos vietos, kurios nusipelno. Semiotikos darbai pasaulyje šiandien gana gerai žinomi, jais remiantis galima sėkmingai analizuoti Čiurlionio darbus. Vadinasi, taip pat propaguoti Čiurlionį. Tą mes ir darome.

Per šias asmenybes pasaulis gali geriau pažinti lietuvišką pasaulėjautą, lietuvių būdą ir kitas mūsų tautai

būdingas savybes. Žinoma, jeigu pasauliui visa tai įdomu, nors dėl to galima ir padiskutuoti.

Iš tiesų taip. Kiek pažįstu lietuvius, esate labai ori ir nepriklausoma tauta. Niekas negali lietuviui pasakyti, kaip jis turi galvoti ar elgtis. Kad ir Greimas. Jis buvo labai individualus, savitas mąstytojas. Nors gyveno Prancūzijoje ir buvo laikomas kone tikru prancūzu, bet išsaugojo ir kažką būdingo vien tik lietuviams. Ir tai jį išskyrė iš aplinkos.

Mums, lietuviams, labai įdomūs ir brangūs Jūsų prisiminimai, Jūsų požiūris į Greimą, asmeniniai Jus sieję

moksliniai ryšiai. Tik gaila, kad kongreso pertrauka tokia trumpa, o Jūsų buvimo čia grafikas toks įtemptas, ir mes negalime pasikalbėti išsamiau.

Be kitų iškilų Lietuvos asmenybių pažįstu prof. Vytautą Landsbergį. Kai 1991 m. lankiausi Lietuvoje, su profesoriumi susitikti negalėjau. Vis dėlto pakviečiau V. Landsbergį groti Helsinkyje. Įsitikinau, kad jis yra puikus pianistas, o kaip asmenybė – labai ramus ir susitelkęs žmogus.

Ar V. Landsbergis taip pat atitinka tipišką lietuvių įvaizdį, jeigu jau prakalbome apie tai?

Labai tipišką. Tuo metu, kai Lietuvos Respublikos Aukščiausiosios Tarybos–Atkuriamojo Seimo pirmininkas V. Landsbergis atvyko į Suomiją, jį lydėjo asmens sargybinis su ginklu. O pagal Suomijos įstatymus ginklo įsivežti į mūsų šalį nebuvo galima. Laimė, kad mano brolio žmona dirbo Suomijos Parlamente ir labai operatyviai sugebėjo gauti tokį leidimą.

P.S. Tenka apgailestauti, kad interviu liko neišbaigtas: Kongreso organizatoriai pagal numatytą programą pakvietė prof. Eero Tarasti fotografuoti prie parodos Algirdo Greimo vaikystės stendų. Nesifotografuoti prie parodos stendų prof. Eero Tarasti negalėjo, nes juk jis yra tikras šios parodos krikštatėvis, paskatinęs ilga-

Svečiai iš Suomijos: vokalistė Satu Sippola-Nurminen, muzikologė Eila Tarasti, prof. Eero Tarasti ir prof. Karolis Rimtautas Kašponis

Prof. Karolis Rimtautas Kašponis prie parodos stendų su studente konferencijos vertėja Monika

metį buvusį Lietuvos muzikos ir teatro akademijos pedagogą prof. dr. Karolį Rimtautą Kašponį parengti ekspoziciją, nušviečiančią Algirdo Juliaus Greimo (1914–1992) pirmąjį gyvenimo dešimtmetį, susijusį su Kupiškiumi. Nuo 2004 m. rugpjūčio ligi šiol parodą *Algirdo Greimo vaikystė* spėta eksponuoti Druskininkuose, Vilniuje (tris kartus skirtingose vietose), Paryžiuje (Sorbonos universitete ir Suomijos kultūros ins-

titute Prancūzijoje bei Mokslo apie žmogų rūmuose), Imatroje ir Helsinkyje (Suomijoje), Maskvoje Lietuvos ambasados patalpose, Kupiškėje ir Kaune. Daugelyje iš šių vietų parodos buvo surengtos būtent prof. Eero Tarasti skatiniu ir iniciatyva. O juk tai – pats tikriausias ir jos kūrėjų propagavimas pasaulyje.

Gediminas Zemlickas

Juozas Tumas-Vaižgantas – švietėjas ir lietuviškųjų periodinių leidinių puoselėtojas

(Iš nepriklausomybės priešaušrio spaudos istorijos)

Vytautas RIMŠA
Svėdasiečių draugijos „Alaušas“
tarybos narys ir sekretorius

Šiais metais iškilmingai pažymime labai garbaus mūsų kraštiečio 75-erių metų netektį.

Žymaus lietuvių literatūros klasiko, kanauninko Juozo Tumo-Vaižganto gyvenimas ir veikla kiekvienam Svėdasų krašto žmogui yra žinoma nuo pat vaikystės ar mokyklos laikų. Miestelio aikštėje ir rašytojo gimtinėje – Malaišių kaime, – medžių apsuptyje didingai stovi mūsų tėvų ar senelių jam statyti ir išsaugoti paminklai (skulptorius Bernardas Bučas, architektas Feliksas Vizbaras), Malaišių pradžios mokykloje, kurioje jis mokėsi, įrengtas krašto muziejus, ilgiausia miestelio gatvė pavadinta jo vardu, o Svėdasų gimnazijai pelnytai gražintas garbingas rašytojo vardas. Dabar kasmet čia teikiama respublikinė Vaižganto vardo premija, rengiami jo kūrybos skaitymai. Tai rodo, kad Vaižgantas nėra pamirštas.

Lietuvoje jo vardas ir darbai žinomi ne ką mažiau. Nuo pirmosios knygelės pasirodymo iki šiol čia yra išspausdintos 132 rašytojo knygos arba nauji jų leidimai. Sunku būtų surasti kitą tokį visuomenės veikėją, kuris būtų susilaukęs tokio didelio mokslininkų, literatų, žurnalistų, politikų ar kitų savo laiko amžininkų dėmesio.

Šalia išsamių, akademinų rašytojo gyvenimo ir veiklos studijų (pavyzdžiui, jo amžininko Aleksandro Merklio monografijos *Juozas Tumas-Vaižgantas* trijų laidų (1934 m., 1955 m. ir 1989 m.) arba prof. Aldonos Vaitiekūnienės monografijos *Vaižgantas* (1982 m.) ir dar trijų jos to paties pavadinimo populiarių knygelių (1959 m., 1995 m. ir 1981 m.), skirtų moksleiviams bei kitiems skaitytojams) vien Lietuvos spaudoje, nepaisant tam labai nepalankių tarybiniais metais politinių sąlygų, apie literatūrinę, socialinę ir ganytojišką mūsų kraštiečio veiklą yra paskelbta šimtai straipsnių.

Vis dėlto ir šiandien negalėtume drąsiai tvirtinti, kad rašytojo ir kanauninko Juozo Tumo-Vaižganto asmenybė, jo gyvenimo filosofija ir literatūrinis beletristinis bei publicistinis rašytinis palikimas, yra visapusiškai išnagrinėtas, paaiškintas ir apibendrintas. Tai būtų netiesa.

Kiekvienas mokslininkas, pasiūvęs giliau ištirti vieną ar kitą jo veiklos sritį, visuomet kaktomuša susiduria su klausimu – kodėl Vaižgantas sulaukė tokio populiarumo ir mūsų tautos visuotinio pripažinimo? Juolab kad tuo metu Lietuvoje gabių rašytojų ar patriotiškai nusiteikusių visuomenės veikėjų būta jau ne taip ir mažai. Gal net daugiau negu šiandien.

Atsakant į šį klausimą mokslininkų nuomonės išsiskiria. Vieni jų labiau pabrėžia neeilinį Vaižganto talentą, kiti – gabumus ir neregėtą darbštumą, tretieji – jo patriotinį nusiteikimą bei meilę gimtinei ir tėvynei Lietuvai, dar kiti – visa tai aiškina jo asmenybės išskirtinėmis savybėmis – geranoriškumu, siekiu padėti kitam žmogui, ypač mokėjimu su jais bendrauti.

Be abejo, visuose čia minėtuose aiškinimuose yra dalis tiesos. Tačiau, mano giliu įsitikini-

mu, Vaižganto populiarumą to meto visuomenėje pirmiausia lėmė labai platus jo religiniai, literatūriniai, moksliniai ir kiti socialiniai interesai, sudarę ypač geras prielaidas jo neeiliniam talentui įvairiausiose veiklos srityse atsiskleisti.

Apskritai Lietuvos spaudoje iki šiol bene plačiausiai ištirta ir aptarta literatūrinė bei ganytojiškoji Vaižganto veikla. Tačiau skelbtas ir archyvuose gulintis jo rašytinis palikimas aiškiai rodo, kad Juozas Tumas, pasirinkęs ganytojišką kelią, į pasaulietinį XIX a. pabaigos gyvenimą ir socialinę veiklą pirmiausia įsitraukė ne kaip literatas ar vien kunigas, bet kaip visuomenės švietėjas ir tautinių bei patriotinių nacionalinio išsivadavimo iš carinės Rusijos priespaudos idėjų skleidėjas. Tik gero kai vėliau, jau paskelbus 1918 m. Lietuvos nepriklausomybę, visa tai atėjo ir į jo literatūros kūrinius bei ganytojiškus pamoksus. Tad šiuo aspektu mūsų kraštietis Juozas Tumas ir jo raštai bei veikla XIX a. pabaigoje ir XX a. pradžioje šiandien mums labai mena XVIII a. antrosios pusės pasaulinio garso Prancūzijos filosofus, mokslininkus ir švietėjus enciklopedistus Denį Didro, Klodą Helvecijų, Polą Holbahą, Žaną Žaką Ruso, Volterą ir kitus. Jų romantiškas užmojis šviesti ir lavinti savo tautą, rodos, buvo labai artimas ir mūsų Vaižgantui.

Prisiminkime kai kurių tuo metu pasirodžiusių jo knygelių tematiką: *Gydymas nuo patrakimo ir nuo raupų iciepijimu* (1898 m.), *Dainos ir sakmės* (1903 m.), *Trumpasis katekizmas kunigo Flachowskio, Vaižganto verstas* (1904 m.), *Pasakos, pritariamai ir veselijos su dainomis*, (1907 m.), *Šanraszas geografizkaju Lietuvos vardu: Kauno gubernija: (ta-sa), Trumpo folkloro dalykams rinkti programa* (1910 m.), *Ten gera, kur mūsų nėra arba neapleiskite Tėvynės (pasakojimai, kaip mūsų išeiviams sekasi Amerikoje)* (1912 m.), *Žemaičių vyskupo Motiejiaus III Kazimiero Valančiaus-Valančiausko blaivybės gramatos* (1915 m.), *Mūsų gyvūnėliai* (1917 m.), *Vokiečių okupuotam Vilniui sugrįžus 1918 metais* (1922 m.), *Tiesiant kelią į Lietuvos nepriklausomybę 1916–1917 m., Aplink Baltiją: kas yra pajūryje ir kas dar ten norėtų būti* (1919 m.) ir kt.

Tai rodo, kad Juozas Tumą, kaip publicistą ir visuomenės švietėją, tuo laikotarpiu domino labai daug dalykų. Tai – medicina, etnokultūra, dainos, sakmės, pasakos, folkloro rinkimo metodika, bažnytinių apeigų lietuvių kalba plitimo reikalai, per didelės lietuvių emigracijos ir kylančios tautos blaivinimo problemos, gamtos ir geografijos pažinimo dalykai, Vilniaus krašto sugrąžinimo Lietuvai klausimai, šalies nepriklausomybės paskelbimo reikalai ir daug kitų temų. O kur dar jo moksliniai bei publicistiniai, šviečiamojo pobūdžio straipsniai, išspausdinti to meto besikuriančiuose lietuvių periodiniuose leidiniuose? Jų tematika taip pat labai plati. Tai liudija labai didelių jaunų Vaižganto mokslinių bei kitų socialinių interesų ratą.

Kita vertus, Vaižgantas tarp kitų to meto švietėjų ir Lietuvos patriotų atliko labai didelį darbą organizuodamas Lietuvoje pirmųjų lietuviškųjų periodinių leidinių – žurnalų ir laik-

raščių leidimą bei spausdinimą.

Po 1863 m. sukilimo Lietuvoje ir Lenkijoje carinė Rusija daugiau kaip 40 metų vykdė intensyvią Lietuvos rusinimo ir nutautinimo politiką. Siekdama šių tikslų pirmiausiai ji uždraudė lietuvišką spaudą lotyniškais raidėmis ir lietuvišką mokyklą. Lietuviški laikraščiai (*Aušra*, *Varpas* ir kiti) buvo leidžiami už Rusijos imperijos sienų, tačiau nepalūžo. Jie buvo toliau spausdinami ir slapta gabenami į Lietuvą.

XIX a. pab.–XX a. pr. Lietuvos ekonominis, politinis ir kultūrinis gyvenimas vis įvairėjo ir sudėtingėjo. Kylant ir tvirtėjant lietuvių tautiniam išsilaisvinimo judėjimui, už Lietuvos ribų leidžiami lietuvių laikraščiai negalėjo patenkinti augančių visuomenės poreikių. Toli leidžiama lietuvių periodika negalėjo operatyviai atspindėti visų įvykių, tinkamai juos nušviesti ar paaiškinti. Tai kėlė nerimą tiek Lietuvoje, tiek užsienyje gyvenantiems lietuviams.

Dėl to jau 1897 ir 1890 m., nepaisydamas spaudos draudimo, Peterburgo viešosios bibliotekos bibliografas Silvestras Baltramaitis parašė carinei vyriausybei prašymą leisti Peterburge spausdinti lietuvišką „laikraštį dėl ūkininkų“. 1898 m. spausdinti lietuvišką laikraštį leidimo prašė ir Jonas Balvočius iš Vadoklių. Šiuo reikalu taip pat rūpinosi J. Karpis, A. Smilga, K. Narutavičius ir kiti.

Atgavus lietuviams spaudos teises, lietuviško laikraščio išleidimas tapo svarbiausiu kultūros uždaviniu. Sumanymų leisti lietuviškus laikraščius dabar radosi ne vien Peterburge, bet Rygoje, Vilniuje, Kaune ir kitur.

Deja, daugelis tų sumanymų nebuvo įgyvendinti. Išleisti lietuviškus laikraščius net ir panaikinus spaudos draudimą nebuvo lengva. Rusijos Vyriausioji spaudos reikalų valdyba tų prašymų tiesiog nepaisė. Žinoma, kad tuo metu dėl lietuviškų laikraščių leidimo jau buvo paduota keletas prašymų – du kunigo Ambraziejaus (norėjo vieną laikraštį leisti bene kasdien, kitas buvo *Bitininkas*); vienas Petro Vileišio (norėjo leisti savaitinį laikraštį); du – iš Petrapiilio (vienas Dubinsko – norėjo leisti kunigų laikraštį), vienas Silvestro Baltramaičio (norėjo leisti ūkininkų laikraštį). Bet ir toliau prašymai buvo vilkinami. Kazimiero Būgos žodžiais, nuo 1904 m. gegužės mėn. iki rugsėjo pabaigos (per penkis mėnesius) „niekas Lietuvoje dar nebuvo gavęs teisės leisti lietuvišką laikraštį“. Pirmasis leidimą spausdinti savaitinį periodinį leidinį *Lietuviškas laikraštis* (vėliau jis buvo pavadintas *Lietuvių laikraščiu*) 1904 m. spalio 2 d. gavų Peterburge gyvenęs ir jau anksčiau tuo reikalu nuolat rūpinęsis A. Smilga. Laikraštis buvo pradėtas leisti, tačiau po metų dėl finansinių ir organizacinių sunkumų jo leidimas nutrūko.

Panašu, kad jau tuo metu, kaip ir kiti inteligentai, Vaižgantas labai gerai suprato, ką gali reikšti lietuviški periodiniai spausdiniai Lietuvai, ypač jos gyventojų švietimui ir kultūrai. Kita vertus, 1895–1914 m. dirbdamas Mintaujoje ir Žemaitijoje, jis užmezgė labai glaudžius dalykinius ryšius su daugeliu to meto žymių spaudos bei kultūros veikėjų, kurie itin rūpinosi lietuviškos spaudos leidybos

reikalais. Tai Laurynas Ivinskis, Martynas Jankus, Povilas Višinskis, Jonas Vileišis, Kazimieras Būga, Juozas Zavadskis, Marija ir Jurgis Šlapeliai ir kiti. Susiklosčiusi padėtis ji skatino veikti. Tad labai greitai Vaižgantas atsakingai pats ėmėsi šio darbo.

Gyvendamas Mosėdyje, jis net neabejodamas pritarė kunigų Pelicijono Lialio ir Kazimiero Kazlausko siūlymui patiemis išleisti lietuvišką laikraštį. Važiudamas pas ligonį, jis netgi sugalvojo jį pavadinti *Tėvynės sargu*. Pirmasis šio laikraščio numeris pasirodė 1896 metais. Iš pradžių jį redagavo Pelicijonas Lialis (Nr. 1–6), paskui – Domininkas Tumėnas (Nr. 7–11), o nuo 1897 m. (Nr. 11) iki 1902 m. (Nr. 4/5) – pats Juozas Tumas. Jam išvykus, *Tėvynės sargo* redagavimo ir leidybos darbus perėmė kunigas Antanas Milukas. Iš pradžių šį laikraštį manyta spausdinti Martyno Jankaus spaustuviėje Bitėnuose, bet saugumo sumetimais jis buvo vežamas į Prūsiją.

Tai buvo plačios tematikos ir gana pažangus to meto leidinys. Vaižganto darbų tyrinėtojas Aleksandras Merkelis rašo: „Vienais religiniais ar tautiniais principais sargiečiai nesitenkino: jiems rūpėjo visa tai, kas šokių ar tokiu būdu buvo susiję su pagrindiniais principais. *Varpo* pradėtas lietuviškas pozityvizmas randa atgarsį *Tėvynės sarge*. Ir sargiečiai lietuvių tautinį judėjimą glaudžiai sieja su Lietuvos ekonominiu gyvenimu.“

Maža to, surinkęs aukų Vaižgantas tuo pat metu (1900–1902 m.) pradėjo leisti bei redaguoti ir kitą – pirmąjį lietuvių inteligentams skirtą periodinį leidinį – žurnalą *Žinyčia*. Tyrinėtojų nuomone, *Tėvynės sargas* su *Žinyčia* varė platų tautinės kultūros barą. *Tėvynės sargas* švietė liaudį, žadino ir kėlė jos tautiškumą, o *Žinyčia* organizavo mūsų inteligentų jėgas mokslui, aiškino ir moksliskai grindė mūsų tautinės kultūros pagrindus.

Visuomenės švietėjas Vaižgantas leidybinio darbo neapleido ir vėliau. 1907 m. jis dirbo *Vilniaus žinių*, 1907–1911 m. – *Vilties*, o 1914 m. – *Rygos garso* redakcijose. Nepriklausomybės metais apsigyvenęs Kaune, nepaisydamas itin didelio užimtumo, 1920 m. Vaižgantas užsidedęs redagavo laikraštį *Tauta*, o 1921–1922 m. – tęstinį mokslinį leidinį *Mūsų senovė*.

1922–1929 m. Juozas Tumas-

Vaižgantas pradėjo dėstyti Kauno universitete, gavo docento (1924 m.) vardą. Tada jis tiesiog pasinėrė į lietuvių literatūros istorijos ir kitus literatūrologijos dalykus. Vieną po kitos su didžiausiu užsidegimu ir kruopštumu rašo bei 1924 m. leidžia savo knygeles apie žymiausias to meto Lietuvių literatūros ir spaudos darbuotojus bei jų beletristinius ir publicistinius raštus. Parašo išties tų knygelių seriją. Tai – *Lietuvių literatūros paskaitos: draudžiamasis laikotarpis (Broliai Juzumai-Juzumavičiai ir Kazimieras Skrodzakis; Šviesos grupė; Aušrininkų grupė; Apžvalgos: Maironis Mačiulis; Antanas Baranauskas; Laurynas Ivinskis: kovotojai; Lietuvių literatūra rusiškoms raidėms: broliai Juškos)*. Iš visų šių knygelių 1925 m. Vaižgantas sudaro knygą *Lietuvių literatūros draudžiamojo laiko paskaitos*. Prof. Vladas Žukas rašė, kad Vaižgantą pelnytai galėtume dar laikyti to meto lietuvių grožinės literatūros bibliografijos pradininku.

Beje, Vaižgantas ne vien pats redagavo ir leido lietuviškus periodinius leidinius, bet kartu domėjosi ir kitais tuo metu rengiamais lietuviškais leidiniais, rašė jų recenzijas.

Mūsų kraštiečio, lietuvių literatūros klasiko, pirmųjų lietuviškų periodinių leidinių redaktoriaus, Kauno VDU docento, žymaus visuomenės veikėjo ir liaudies švietėjo, kanauninko Juozo Tumo-Vaižganto gyvenybė užgeso 1933 m. balandžio 29 d. 7 val. 40 min. Kaune, jo paties namuose.

Tai buvo skaudus smūgis visai Lietuvai. To meto žurnalas *Vairas* rašė: „Visuomenė apie kun. J. Tumo-Vaižganto ligą spaudos buvo mažai informuota, todėl jo mirtis atrodė netikėta ir klaiki. Ji didžiu liūdesiu prislėgė visą tautą. Jam mirus, visi skaudžiai pajautėme, kokios brangios asmenybės netekome.“

Ypač skaudžiai šią žinią sutiko ir išgyveno Kauno inteligentai ir visi Lietuvos žmonės. „Be Vaižganto – sakė prozininkas ir poetas, prof. Vincas Mykolaitis-Putinas – mūsų gyvenimas pasidarė tamsesnis, liūdnas ir, tarsi, net blogesnis, nes nėra to, kuris taip jautriai reaguodamas į kiekvieną gėrio pasireiškimą, skleidė aplink mus optimizmą, pasitikėjimą ir šviesą.“ Geriau, rodos, nepasakysi...

Lietuvos ir Ukrainos bendradarbiavimas mokslinių tyrimų srityje

Gruodžio 9–10 d. Mokslo ir technologijų departamente vyko LR Švietimo ir mokslo ministerijos ir Ukrainos švietimo ir mokslo ministerijos darbo grupės dėl bendradarbiavimo mokslinių tyrimų srityje susitikimas.

Susitikime dalijamasi informacija apie pokyčius abiejų šalių mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros sričių valdyme, apžvelgiamas Lietuvos ir Ukrainos dvišalio bendradarbiavimo mokslinių tyrimų srityje programos įgyvendinimas 2007–2008 metais. Bus atrinkti ir patvirtinti nauji dvišaliai mokslinių tyrimų projektai 2009–2010 m., aptariamos bendradarbiavimo MTEP srityje tolesnės gairės.

Dvišalio bendradarbiavimo mokslinių tyrimų srityje darbo grupė buvo įkurta prie Tarpvyriausybinės LR ir Ukrainos komisijos bendradarbiavimui prekybos ir ekonomikos bei mokslo ir technikos srityse. Dvišalės darbo grupės susitikimai vyksta kasmet. Lietuvos Respublikos švietimo ir mokslo ministerija bei Ukrainos švietimo ir mokslo ministerija skatina bei remia Lietuvos ir Ukrainos mokslo ir studijų institucijų bendradarbiavimą mokslinių tyrimų ir eksperimentinės plėtros srityje nuo 2003 metų.

LR Švietimo ir mokslo ministerijos informacija

Varšuvoje paminėtas Vinco Kudirkos 150-ųjų gimimo metinių jubiliejus

Lietuvos ambasadoje Lenkijoje gruodžio 11 d. vyko Vinco Kudirkos 150-ųjų gimimo metinių minėjimas.

Lenkijos lietuvių bendruomenės parengtos programos metu prisimintos V. Kudirkos sąsajos su Lenkija – mokslai Seinų kunigų seminarijoje, studijos Varšuvos universiteto Medicinos fakultete, aktyvi tautinė veikla.

Kupiškio teatro *Provincija* ir Rokiškio liaudies teatro aktoriai parodė spektaklį *Vincas Kudirka* pagal to paties pavadinimo rašytojo Kazio Inčičiaus knygą.

Susirinkusiuosius pasveikino Lietuvos ambasadorius Lenkijoje Egidijus Meilūnas. Jis pažymėjo, kad Varšuvos lietuvių draugijos ištakos siekia 1888 metus, kai Vincas Kudirka įsteigė tuo metu nelegalią lietuvių studentų draugiją *Lietuva*, kuri rūpinosi gimtosios kalbos ir kultūros puoselėjimu, leido laikraštį *Varpas*.

Renginio metu Lietuvos ambasados patarėjui Jurgiui Akromui įteiktas Lietuvos užsienio reikalų ministerijos garbės ženklas *Lietu-*

Vinco Kudirkos 150-ųjų gimimo metinių minėjimo Lietuvos ambasadoje Lenkijoje akimirka

vos tūkstantmečio žvaigždė už nuopelnus Lietuvos valstybei ir jos diplomatinėi tarnybai. 2007 m. buvo išleista diplomato knyga *Iš Lietuvos diplomatijos istorijos. Lietuvos atstovybė Lenkijoje*, kurioje nušviečiama Lietuvos atstovybės Varšuvoje veikla.

Minėjimą rengė Lietuvos amba-

sada, Varšuvos lietuvių draugija, Kupiškio teatras *Provincija* ir Rokiškio liaudies teatras.

URM Informacijos ir viešųjų ryšių departamentas
Spaudos ir viešųjų ryšių skyrius

„Interneto misionieriais“ tapsiantys bibliotekininkai savo žinias gilins naujuose mokymo centruose

Lietuvoje pradėjo veikti mokymo centrų tinklas, leisiantis gilinti viešųjų bibliotekų specialistų ir gyventojų informacinio raštingumo žinias bei įgūdžius. Visų pirma čia mokysis bibliotekininkai, kurie aptarnaus viešą interneto prieigą ir konsultuos lankytojus, atvykusius į bibliotekas pasinaudoti nemokamu internetu. Pirmasis toks mokymo centras atidarytas Panevėžio apskrityje G. Petkevičaitės-Bitės viešojoje bibliotekoje, o netrukus centrai atvers duris ir kitose devyniose apskrityse.

Dešimties mokymo centrų atidarymas yra Lietuvos nacionalinės Martyno Mažvydo bibliotekos įgyvendinamo projekto *Bibliotekos pažangai* dalis. Šiuo projektu, pasitelkiant viešąsias bibliotekas, siekiama skatinti gyventojus, ypač iš kaimo vietovių ar priklausančius socialinės rizikos grupėms, kuo plačiau naudotis informacinių technologijų galimybėmis. Bibliotekų darbuotojai, išklausę kursus centre, įgis visas reikalingas informacinio raštingumo žinias, kad padėtų viešosiose bibliotekose veikiančios nemokamos prieigos vartotojams taisyti internetą kasdieniškai veiklai bei gyvenimo kokybei pagerinti. Centruose iš viso ketinama apmokyti apie 2 tūkst. bibliotekininkų, aptarnausiančių viešą interneto prieigą miesto ir kaimo bibliotekose.

„Įgiję naujų žinių ir įgūdžių, bibliotekininkai galės dar geriau patenkinti lankytojų lūkesčius. Bibliotekų darbuotojai taps savotiškais „misionieriais“, išvalgysiančiais in-

terneto labirintą, kad vėliau padėtų ir kitiems jame atrasti kelią, pasinaudoti informacinėmis technologijomis siekiant žinių, išsilavinimo bei geresnės gyvenimo kokybės“, – teigė projekto *Bibliotekos pažangai* vadovas Kęstutis Juškevičius. Anot projekto vadovo, planuojama, jog nuo ateinančios vasaros į šiuos mokymo centrus lavintis bus pakviesti ir visi norintys asmenys.

Artimiausiu metu mokymo centre kvalifikaciją patobulinę bibliotekų darbuotojai dar geriau padės lankytojams visokeriopai naudoti internetą kasdienėms reikmėms. Juolab kad tyrimai rodo, jog būtent naršydami bibliotekoje lankytojai yra labiau linkę naudotis sudėtingesnėmis, daugiau gebėjimų reikalaujančiomis elektroninėmis paslaugomis. Daugelis gyventojų pasinaudoti internetu į biblioteką ateina todėl, kad čia gali sulaukti kvalifikuotos darbuotojo pagalbos.

Panevėžio apskrityje G. Petkevičaitės-Bitės viešosios bibliotekos direktorė Rima Maselytė mokymo centro atidarymo metu teigė: „Misija internetas“ prasideda. Džiaugiamės, kad gyventojams pasiūlysim užėti naudoti internetu, suteiksime profesionalias konsultacijas ir paskatinsime lankytojus visapusiškai naudoti informacinių technologijų teikiamomis galimybėmis.“

Dešimtyje atidaromų centrų iš viso įrengta 220 mokymosi vietų, pusė jų yra mobilios. Kompiuteriuose įdiegta sulietuvinta *Microsoft Vista* operacinė sistema ir *Office 2007* programų paketas. Besimokantieji galės naudotis ne tik įprastomis kasdienio naudojimo programomis, leidžiančiomis rašyti ir redaguoti tekstus ar naršyti internete, bet ir kurti duomenų bazes, dirbti su nuotraukomis ar kita vaizdo medžiaga. Centruose

įrengtos ir elektroninės lentos, kurios užtikrins interaktyvų ir betarpišką mokymų procesą.

Iki 2011 m. truksiantį projektą *Bibliotekos pažangai* Lietuvos nacionalinė Martyno Mažvydo biblioteka įgyvendina kartu su Lietuvos Respublikos kultūros ministerija. Projektą finansuoja Bilo ir Melindos Geitsų (Bill & Melinda Gates) fondas, Lietuvos Respublikos Vyriausybė bei savivaldybės ir bendrovė *Microsoft*, padovanavusi naujausios programinės įrangos. Projekte dalyvauja daugiau kaip 1 200 viešųjų bibliotekų.

Projekto „Bibliotekos pažangai“ informacija

Tauragiškiai padovanavo knygų Kaliningrado bibliotekoms

Tauragės viešosios bibliotekos direktorė Vida Kazakevičienė lapkričio 27 d. Lietuvos generalinio konsulato Kaliningrade diplomatams perdavė daugiau kaip tūkstantį knygų – enciklopedijų, mokslinės ir grožinės literatūros, meno albumų, kurios bus skirtos Kaliningrado bibliotekoms.

Tauragės Europos informacijos centro vadovė Isvalda Aleknienė Lietuvos generaliniam konsulatui padovanojo informacinių leidinių apie Europos Sąjungą, įvairių leidinių vaikams ir jaunimui.

Lietuvos generalinis konsulatas Kaliningrade knygas perduos Kaliningrado miesto Centro bibliotekai, kur jau sukauptas didelis lietuviškų

knygų fondas, taip pat Valstybinio Rusijos Imanuelio Kanto Filologijos fakultete veikiančiam lietuvių kalbos kabinetui, Kaliningrado miesto Liudviko Rėzos lietuvių draugijai.

URM Informacijos ir viešųjų ryšių departamento informacija

LIETUVIŲ KALBOS INSTITUTAS SKELBIA KONKURSAŲ EITI VARDYNŲ SKYRIAUS VADOVO PAREIGAS

Į šias pareigas gali pretenduoti aktyvūs mokslininkai, ne vyresni kaip šešiasdešimt penkerių metų, per pastaruosius 5 metus atlikę mokslinių tyrimų, atitinkančių padalinio darbo kryptis. Dokumentai – prašymas Lietuvių kalbos instituto tarybai leisti dalyvauti konkurse; mokslo laipsnio suteikimo dokumento kopija; pedagoginio mokslo vardo suteikimo dokumento kopija (jei pretendentas turi); gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymas; mokslo darbų sąrašas; svarbiausi darbai ar jų kopijos; kita informacija – priimami iki 2009 m. vasario 13 d. adresu: Lietuvių kalbos institutas, P. Vileišio g. 5, LT-10308, Vilnius (156 kab.). Informacija tel. (8 5) 263 7690; el. p. lki@lki.lt; interneto svetainė www.lki.lt.

Kęstutis LABANAUSKAS

Sumanymas apžvelgti bendrą Lietuvos parkų vertę subrendo daugiau kaip 20 metų dirbantis Paminklų restauravimo institute prie parkų tyrimų ir pritaikymo projektų. Susikaupė daug lyginamosios medžiagos apibendrinimams, juo lab aktualios, mažstant apie lemtį dar gausesnės parkų kategorijos, kuri nesulaukė jokio dėmesio. Šie parkai palikti tik atsitiktinių naudotojų sąžinei ir visagalio laiko globai... Pirmą proga kruopštesnei analizei pasitaikė bene 1983 m. atrenkant parkus užsimezgiusiam televizijos laidų ciklui su žurnalistu Rimvydu Kubiliumi. Deja, laidų publikavimas, nors ir sulaukęs palankaus visuomenės dėmesio, netrukus įstrigo dėl kliūčių sovietmečio sąlygomis objektyviai vertinti sakralinius ir istorinius parkų elementus (koplytėles, dvarų savininkų kapinaites, memorialinius ir istorinius paminklus), vaizdinius ir kompozicinius ryšius su bažnyčiomis dėl istorinių gretymybių, ypač nepriklausomybės ir laisvės kovų simbolių, tautiškumo memorialų ir atminimo medžių. Tada teko pasitenkinti tik paskelbus vertingiausių Lietuvos parkų dešimtuką *Moksle ir gyvenime*.

Apimtimi daugiaplanio ir dvasingumo kupino parkų meno primityvaus suvokimo šleifas nutįso iki šiandienos. Jis pasireiškia praktiniais žemėtvarkos darbais – parkų ribų nepaisymu, teritorijų skaidymu ir smulkinimu bei žalingų funkcijų įterpimu, nesuteikus parkų teritorijoms konservacinės paskirties žemės statuso ir suplakus jas su utilitarijos žemėnaudos apmokestinamais sklypais.

Glaustai pasakius, parkas – tai gamtos sklypas, kurio augalija yra architektūros priemonėmis estetiškai suformuota arba pritaikyta žmonių mokslo, kultūros, poilsio ir sveikatingumo reikmėms.

Gera proga grįžti prie apibendrinto parkų vertinimo radosi jau atkūrus Lietuvos Nepriklausomybę, istorinius želdynus paskelbus *Europos paveldo dienų* tema Lietuvoje. Jų vertinimo kriterijai turėjo aprėpti kiek galima skirtingų aspektų įvairovę: kilmės, geografinės padėties, gamtos savybių, istorinės raidos, autorystės ir panaudotų architektūros priemonių, augalijos gausumo ir išraiškos, funkcinio pritaikymo sėkmės ir komponentų dermės. Kadangi tai gairės, kaip vertinti ir suvokti mūsų parkus, šiuos aspektus aptarsime išsamiau.

Pirmasis aspektas – kilmė. Čia nereikėtų apsiriboti daug šimtmečių vyravusiais, skaičiumi gausiausiais dvarų kilmės parkais, bet turėtų būti aprėpiami senieji gamtinės kilmės, buvusių šventųjų giraičių, medžioklės žvėrynų želdynai, sakraliniai, moksliniai, pažintiniai mokomieji, savivaldybių, memorialiniai, kolekciniai ir kiti specifiniai želdynai.

Geografinės padėties aspektu ypatingi parkai yra susiję su paviršiaus sąlygomis, vandens telkiniais, dirvodarinėmis uolienomis. Prie tokių priskirtini ir keturi garsiausi Lietuvos suprojektuoti žymiojo prancūzų kraštovaizdžio architekto Eduardo Fransua André kūriniai. Palangos parkas pasižymi unikaliu Lietuvoje pajūriu, kuriame yra reliktinės pajūrio kopos, legendiniu Birutės kalnu, išlikusiu reliktinių senapušių medynu. Būtent jo fone talentingas autorius išplėtojo vertingiausią mūsų parką. Trakų Vokės parkas yra prie didingo dabartinės Vokės upės

Kuo vertingi mūsų parkai

Užutrakio parke, kurio planą sukūrė landšafto architektas Eduardas Fransua André, prie šių metų liepos mėn. atidengtos Dianos skulptūros žydi senovinės rožės „Jacques Cartier“; norint išsaugoti to laikotarpio dvasią, parke sodinamos tik senovinės (sukurtos XIX a.) rožės

pratekamo ledynų senslėnio su šoniniu intaku, prie kurio trykstančių šaltinių maitinama žuvivaisos tvenkinių sistema. Užutrakio parkas, žavingai įterptas tarp kelių ežerų, vaizdingo pusiasalio su daugybė salų, ypatingas Trakų senamiesčio ir pilių panorama. Paviršiaus kalvotumas, kontrastas su dirbtinai paryškinto ežero taure Lentvario parke leido autoriui išradimui plėtoti kalnų parko motyvus. Esama ir kitokių derinimo pavyzdžių. Vienas didžiausių Žagarės parkas yra sukurtas beveik visiškoje lygumoje. Tačiau talentingas jo autorius Georgas Fridrichas Kufaldas išpūdį stiprino puikiai suplanuota turtiniga dendroflora. Tai leido erdviame parke įvairius medžius ir krūmus ugdyti kaip raiškius vienišius, derinti žaismingomis grupelėmis ir ištiesomis giraitėmis derlingame Žiemgalos lygumos dirvožemyje.

Gamtos savybių aspektas lemia atitinkamos augalijos parinkimą pagal viraujančius vėjus, drėkinimo sąlygas ir šlaitų statumą.

Istorinės raidos aspektas atspindi kartais labai sudėtingą parkų istoriją. Kai kurių iš jų (pavyzdžiui, Verkių ar Sereikiškių parkų) istorija prasidėjo nuo šventųjų giraičių. Kiti išsirutuliojo iš privačių dvarų

rezidencijų. Tarkime, iš Aukštosios Fredos dvaro atsirado dabartinio Vytauto Didžiojo universiteto Botanikos sodas, iš Kairėnų dvaro – Vilniaus universiteto Botanikos sodas, iš Dotnuvos dvaro – Dotnuvos Akademijos parkas ir t. t.

Autortystė ir panaudotos architektūros priemonės taip pat svarbus parkų nagrinėjimo aspektas. Daugelyje minėtų ir kitų parkų randame kelių skirtingų etapų persiklojančius broožus ar sudėtinus parkų tipus. Pavyzdžiui, prancūziškojo ir angliškojo parkų tipai Joniškėlyje, architekto A. Tauro sukurtą naują Beinaravos parko dalis kaip kontrastas senajai.

Augalijos gausumas ir išraiška, be abejonės, labai svarbūs vertinant parkus. Palangos parke panaudotas pirminis asortimentas buvo 500 taksonų (taksonas – tam tikro giminingumo organizmų grupė biologinėje organizmų klasifikacijoje, turinti savo pavadinimą – *Redakcijos pastaba*), Žagarėje – per 200, o jau mūsų laikais kūrybingas dendrofloros puoselėtojas Kęstutis Kaltenis Skinderiškėje pasiekė 1300 taksonų... Nors mažai tebeturime išlikusių rekonstruotų senųjų želdynų, nors juose beveik nėra egzotų (kaip, pavyzdžiui, Panemunės, Gel-

gaudų pilies, Sapiegų, Mažosios Merkinės parkuose), jie savaip yra labai įdomūs.

Dar vienas parkų vertinimo aspektas – funkcinio pritaikymo sėkmė ir komponentų dermė. Tai pasakytina ne tik apie minėtus botanikos sodams pritaikytus ir Dotnuvos akademijos parkus. Originalūs ir mokyto paskirties Veiverių seminarijos, sakraliniai Verkių bei Žemaičių Kalvarių parkai ar šiuolaikinės menų sintezės dvasia Gintaro Karoso iniciatyva kuriamas Europos parkas.

Kiek įmanoma, vertinant turi būti remiamasi parkų istorine raida – kilme, senumu, įkomponuotais dar senesnės istorinės bei geologinės praeities elementais, stilistika, santykiu su pastatų architektūra ir gretymybėmis, reljefu ir vandenimis, augalijos rūšiniu gausumu ir išpūdingumu, memorialinėmis ir sakralinėmis įžymybėmis, visų vertybių kompleksiskumu, parametrais, atsižvelgiant ir į pritaikymo perspektyvas. Taigi čia išvengti reliatyvumo vargiai būtų įmanoma. Apimčių ribomis laikytinas ne mažesnis kaip 1 ha struktūrinis parko plotas bei ne mažiau kaip 100 struktūrinių medžių (t. y. pasodintų pagal architektūrinį planą ir asortimentą).

Pagal išvardytus kriterijus, kaip minėta, tarp mūsų parkų pirmąja Palangos parkas, įamžinęs E. F. André kūrybinę dvasią ir mecenatų Tiškevičių užmojus bei visų vėliau parką globojusiu nuosirdų triūsą. Antrąją vietą užima Verkių parkas, praturtintas pastarųjų dešimtmečių tyrinėjimų, nuolatinio restauravimo, palankia rūmus naudojančio Botanikos instituto, Mokslininkų namų bei neseniai parką globoti ėmusios įkurtos Pavilnių ir Verkių regioninių parkų direkcijos veikla. Panašų sveikintiną rūpestį jų globojamais senaisiais parkais tęsia daugelis parkuose išikūrusių muziejų, kai kurios mokslo ir administracinės įstaigos, savivaldybės, valstybinių parkų direkcijos, net pavieniai privatūs savininkai, nors ir disponuodami labai kukliomis galimybėmis.

Deja, nemaža naudotųjų to neįstengia – ar vengia, jausdami nepalankią daugumos valdininkų nuostatą šių reikalų išlaidoms, pastangoms pritraukti suderintos gretutinės veiklos pajamas, teikti lengvatas ar pasitelkti įvairių fondų, visuomenės arba privačių paramą. Tą nepalankią nuomonę rodo daug metų ignoruojamos įvairių Vilniaus visuomenės organizacijų iniciatyvos. Aukštųjų valdininkų bei žiniasklaidos dėmesys buvo stulbinančiai menkas. Šis dėmesys galiausiai pasibaigė miesto tarybos pritarimu sklypo šalia Vingio parko detaliam planui, pagal kurį numatytos grandiozinės komercinės statybos. Parkas bus visiškai užblokuotas.

Nenuostabu, kad dalis parkų naudotojų, atsimušę į biurokratijos abejingumą ir nihilizmą, o kai kas ir suvilioni šėšėlinės ekonomikos „pagundų“, ilgainiui visai numoja ranka į jiems likimo patikėtas vertybes. Ypač nevykusiai „šeimininkauta“ Nemėzyje, Jašiūnuose ir Alantėse. Mūsų kultūros vertybės paliktos beglobystei ir vandalizmui, ar už menką atlygį perleistos tokiai „globai“, kuri nesidrovi ir niekingiausios veiklos.

Todėl suprasdami, kad visagalis laikas nebus gailėstingas praeityje daug bėdų patyrusiam parkų paveldui, laukiame viešos diskusijos šiais klausimais, kol parkų dar galutinai neiškraipė gamtos gaivalai ir nesupratintų naudotojų savivalė. Beje, artėjantis Lietuvos vardo paminėjimo Tūkstantmetis – geriausia proga visiems parkų šeimininkams ir naudotojams šio meno vertybes tinkamose vietose sumaniai papildyti memorialiniais ažuolų ir kitų taurių rūšių želdiniais.

Pagal straipsnyje išvardytus kriterijus pirmąja Palangos parkas, įamžinęs ir E. F. André kūrybinę dvasią, ir mecenatų Tiškevičių užmojus

Užutrakio parkui nepakartojamos nuotaikos teikia Galvės ežeras

KREIPIMASIS DĖL AUKŠTOJO MOKSLO REFORMOS

Vilniaus universiteto rektorius akad. Benediktas Juodka ir Senato pirmininkas prof. Vygantas Pšibilskis kreipiasi į aukščiausius šalies vadovus, ragindami skubiai spręsti esminius šalies mokslo ir studijų klausimus.

J. E. Lietuvos Respublikos Prezidentui Valdui Adamkui, Lietuvos Respublikos Seimo Pirmininkui Arūnui Valinskiui, Lietuvos Respublikos Ministrui Pirmininkui Andriui Kubiliui

Vienas svarbiausių ir neatidėliotinių naujo Lietuvos Respublikos Seimo ir naujos šalies Vyriausybės uždavinių – įgyvendinti apgalvotą ir ryžtingą šalies aukštojo mokslo reformą. Tokia reforma yra vienintelis būdas įveikti šioje srityje susidariusią ir vis gilėjančią krizę. Šalies akademinė bendruomenė tikrai pritarė tokiai reformai ir ją remia, jeigu ji bus vykdoma sąžiningai ir skaidriai, iš anksto nustatant ir viešai paskelbus numatomas reformos prioritetus, tikslus, jos vykdymo tvarką ir būdus. Aukštųjų mokyklų valdymo ir finansavimo sąlygų – jo šaltinių ir būdų – pertvarka yra svarbi reformos dalis. Tačiau neturėtume puoselėti iliuzijų, kad aukštųjų mokyklų finansavimo problemų sprendimas, smarkiai didinant mokančių už studijas asmenų skaičių bei įmokų dydį ir viliantis, kad laisvosios rinkos „nematoma ranka“ sustiprins aukštųjų mokyklų konkurenciją, kone savaime padės išspręsti ne tik finansines, bet ir studijų kokybės problemas. Toks požiūris į reformos tikslus ir jos vykdymo būdus yra vienašališkas ir siauras, nes ignoruojami kiti ne mažiau svarbūs jos aspektai. Tokia reforma negali būti sėkminga.

Nagrinėjant susidariusios krizės priežastis pripažįstama, kad ją nulėmė ilgus metus vykusį nevaldoma ir ekstensyvi šalies aukštojo mokslo plėtra. Du neigiamiausi jos padariniai yra išpūstas ir neracionaliai išdėstytas aukštųjų mokyklų, ypač

universitetų, tinklas ir šiuurkščiai pažeistos universitetuose, kolegijose bei profesinio ugdymo įstaigose besimokančių asmenų skaičiaus porcijios. Visuotiniu reiškinio tapo įvairiuose universitetuose vykdomos dubliuojančios ir nekokybiškos, tačiau daug finansinių ir materialinių išteklių reikalaujančios studijų programos. Valstybės pastangos didinti sektoriaus finansavimą taip ir nedavė laukto efekto todėl, kad skiriamos lėšos dažnai skatinotik ekstensyviai plėtoti aukštojo mokslo sektorių – kurti naujas mokslo įstaigas ir studijų programas neturint tam nei tinkamo mokslinio ir pedagoginio personalo, nei materialinių ir finansinių išteklių.

Šios problemos gerai žinomos ir visuotinai pripažįstamos, todėl nuorūžtingo jų sprendimo priklauso visos aukštojo mokslo reformos sėkmė. Priešingu atveju Lietuva pasmerkta likti masinių, tačiau brangių ir dažnai nekokybiškų, nevisaverčių tariamai „universitetinių“ studijų šalimi. Dėl nereformuotos ir nesutvarkytos aukštojo mokslo sistemos šaliai gresia protų nutekėjimas, vis labiau iškreipiama darbo rinka, didelės galimybės lengvai įgyti realaus išsilavinimo lygio neatitinkančius universitetinius diplomus devalvuoja ir kompromituoja pačią aukštojo mokslo bei universitetinių studijų sampratą ir tampa visuomenę, ypač besimokantį jaunimą, demoralizuojančiu veiksmu.

Esame įsitikinę, kad sėkmingos

reformos pagrindas, jos kertinis akmuo turėtų būti aukštųjų mokyklų tinklo optimizavimas ir pažeistos pusiausvyros tarp pavidurinio švietimo sektorių atkūrimas. Sėkmingai išspręsdus šiuos du prioritetinius uždavinius, rastūsi prielaidos išspręsti ir kitas Lietuvos aukštojo mokslo problemas, pirmiausia finansavimo klausimą. Tik optimizavus aukštųjų mokyklų tinklą ir atlikus esminę jose vykdomų studijų programų pertvarką, galima tikėtis, kad būtinas sektoriaus biudžetinio finansavimo didinimas ir ES struktūrinė parama ne toliau skatins ekstensyvią jo plėtrą, bet leis iš esmės pagerinti kokybiškas studijų programas, pajėgiančias vykdyti aukštųjų mokyklų materialinę bazę, mokslinės bei mokomosios veiklos sąlygas ir padidinti kvalifikuotų dėstytojų ir darbuotojų atlyginimus. Todėl reforma bus sėkminga tik tuo atveju, jei pavyks įgyvendinti šias priemones:

– optimizuoti Lietuvos studijų ir mokslo institucijų tinklą panaudojant tam 2007–2013 m. ES struktūrinių fondų lėšas ir įgyvendinant įvairias kitas paskatas aukštosios mokyklos ir mokslo tyrimų institutams jungtis ir kooperuotis;

– pertvarkyti mokslo ir studijų finansavimą vadovaujantis sąžiningos ir lygiateisės aukštųjų mokyklų ir mokslo įstaigų konkurencijos principu; aukštųjų studijų finansavimo pagrindas turi būti valstybinis užsakymas, dėl kurio turi konkuruoti tas pačias studijų programas norinčios

vykdyti aukštosios mokyklos;

– atlikti sąžiningą ir objektyvų šalies aukštosiose mokyklose vykdomų studijų programų vertinimą, kurio vienas iš svarbiausių kriterijų turi būti pakankamas mokslo tiramosios veiklos potencialas; šio potencialo neatitinkanti universitetinių studijų programa turi būti naikinama arba jos statusas turi būti keičiamas į neuniversitetinių studijų programos statusą;

– mokslo ir studijų įstatyme patikslinti universitetinės aukštosios mokyklos statusą apibrėžiančius kriterijus, numatyti galimybę keisti studijų programos arba aukštosios mokyklos statusą atsižvelgiant į ekspertinio vertinimo rezultatus;

– įstatymiškai įtvirtinti ekspertinį vertinimą atliekančių institucijų nepriklausomybę nuo valstybės politinių bei administracinių struktūrų ir interesų grupių, taip pat juridiskai apibrėžti vertinimui pasitelkiamų užsienio ekspertų darbo sąlygas ir statusą.

Neabejojame, kad šalies universitetai yra pasirošę priimti reformos keliamus iššūkius ir geranoriškai bei konstruktyviai prisidėti prie jos įgyvendinimo. Esame įsitikinę, kad atvira, skaidri, sąžininga ir garbinga universitetų konkurencija dėl teisės vykdyti valstybės užsakomas studijų programas gali tapti svarbiu universitetų tobulėjimo ir pažangos varikliu ir yra vienintelis civilizuotas bei visuomeniškai ir valstybiškai atsakingas būdas išėiti iš sąstingio ir krizės,

kurie apėmė visą šalies aukštąjį mokslą. Taip pat tai reiškia, kad turime ne tik konkuruoti, bet ir kooperuotis, sutartinai siekti visapusiškos, nuoseklios ir kompleksinės viso pavidurinio švietimo sektoriaus reformos, grindžiamos šiame kreipime išdėstytais principais.

Reformų viltį stiprina tai, kad neseniai LR Seimo rinkimus laimėjusių ir į valdančiąją koaliciją susibūrusių partijų rinkimų programose yra daug akademinėi bendruomenei priimtinių nuostatų. Kviečiame aukščiausius valstybės vadovus ir jų vadovaujamas institucijas parodyti didelę politinę išmintį ir tvirtą politinę valią perkeltiant rinkimų programose išdėstytus pažadus į naujos Lietuvos Respublikos Vyriausybės programą. Šios programos svarbiausių ir neatidėliotinių veiksmų sąrašo pradžioje turi būti įrašyta aukštojo mokslo reforma, atitinkanti ne tik šalies akademinės bendruomenės siekius ir lūkesčius, bet ir ilgalaikius tautos ir valstybės interesus. Tik sąžiningai, ryžtingai ir skaidriai atliekami konkretūs reformos įgyvendinimo darbai gali grąžinti tikėjimą, kad mokslas ir švietimas yra realus Lietuvos valstybės prioritetas.

Akad. B. Juodka, Vilniaus universiteto rektorius
Prof. V. Pšibilskis, Vilniaus universiteto Senato pirmininkas

Satyros kampelis: nevadinkime mėslo tarybiniau

Kostas KAUKAS

2008 m. teko dalyvauti keliose mokslinėse konferencijose. Dviejose iš jų – Vilniaus pedagoginiame ir Gedimino technikos universitetuose – skaičiau ir pranešimus. Visose konferencijose bent kas trečias ketvirtas pranešėjas sovietų okupacijos laikus vadino tarybų valdžios metais.

Tokį reiškinį kritikavau diskusijose, bet, rodos, ne visus mokslo žmones pavyko įtikinti. Noriu jiems padėti savo satyra *Nevadinkime mėslo tarybiniau*, parašyta beveik prieš dvidešimt metų, ir išspausdinta savaitraštyje *Mazoji Lietuva 1989 m. lapkričio 10 d.*

Rusų žodžio *soveščiatia* lietuviškas atitikmuo yra *tartis*, *soviet* – patarimas, taryba. Vietoj jų dažnai vartojami lotyniškos kilmės žodžiai *konsultuoti*, *konsultuotis*, *konsultacija*, *konsiliumas*.

Šie gražūs žodžiai, be kurių neįmanoma išsiversti, pastaraisiais dešimtmečiais mūsų kalboje be galo sukompromituoti. Jie tapo nemielii, net agresyvūs, nes dažniau-

siai vartojami ne ta prasme, kuri jiems priklauso. Komunistų partijos komitetų parinktos, o ne liaudies išrinktos tarybos nieko negalėjo ir nieko negali. Jos privalo akylai vykdyti Maskvos diktatą. Vieno diktatoriaus, geriausiai atveju, grupelės diktatorių valdžia jau daugiau kaip 70 metų vadinama *tarybų valdžia*.

Rodos, kiekvienam aišku, kokia turėtų būti tarybų valdžia: kelios, gal net keliolika visiškai laisvų politinių partijų, lygiomis teisėmis dalyvauja rinkimuose, išrinktos tarybos rūpinasi ekonomika, sveikatos apsauga, švietimu, įstatymų priėmimu ir jų vykdymu. Deja, diktatoriai nė girdėti nenori apie daugiapartinę sistemą ir tikrą tarybų valdžią. [...] Taip jie užkerta kelią pažangai, toliau žlugdo imperiją. Visa, kas gyva ir negyva šioje imperijoje, jie vadina žodžiu, kilusiu iš veiksmazodžio *tartis*. Mes esame *tarybiniai* piliečiai, kitaip sakant, *konsultaciniai*. *Tarybinės* mūsų žmonos, *tarybiniai* mūsų vaikai ir vos gimę vaikaičiai. Ir jų žindukai *tarybiniai*. Arba importiniai – *antitarybiniai*. (Pastarieji šimteriopai geresni.) Mes valgome *tarybinį* maistą, dėvime... (Atsiprašau – didesnė dalis skaniausio maisto ir gražiausių, patvariausių drabužių yra importuota.)

Net mūsų gyvulių mėšlas yra tarybinis.

Paimkime Maskvos laikraščio *Izvestija* 1989 m. rugpjūčio 31 d. numerį, atsiverskime 5 puslapį. Jame rasime spec. korespondento I. Abakumovo straipsnį *Kak ja byl fermerom v Golladiji* (Kaip aš Olandijoje buvau fermeris). Pirmieji šio straipsnio žodžiai yra tokie: „U gollandisch korov navoz pachnet tak že, kak i u sovietkich“ (Olandijos karvių mėšlas kvėpia taip pat, kaip ir tarybinų).

Žmogus rašo, vadinasi, žino. Ligi šiol visa, kas *tarybiška*, kvėpėjo maloniau. Pasirodo, klydome. Drąsus spec. korespondento žingsnis! Ar Maskva nepaskelbs Abakumovo *antitarybinu ekstremistu*?

Sunku pasakyti, kaip ten bus. Nesikiškime į Rusijos vidaus reikalus ir jos korespondentų santykius su Olandijos karvių mėšlu. Mes turime pakankamai savų reikalų. Vienas iš jų – daugiau nekompromituoti buvusių gražių ir prasmingų lietuviškų žodžių. Nevadinkime *tarybiniais* nei gyvulių, nei karvių blynų, nei arklų gurvolių, nei kiškio spirų, nei diktatorių valdžios, nei sovietų imperijos. Jei kurį rusų kalbos žodį būtina išversti, tai verskime jį pagal prasmę. Juk ir romano *Choždenija po mukam* nepavadiname nei *Vaikšiojimu po miltus*,

nei *Vaikšiojimu po kančias*, o išvertėme kūrybiškai – *Kančių keliai*. Kol žymiausi kalbininkai nesuras geriausio lietuviško atitikmens žodžiams *sovietskij*, tai geriau visai neverskime, kaip nevertė nepriklausomoje Lietuvoje ir pirmaisiais sovietų okupacijos metais, nes po šiais žodžiais mėginama paslėpti tą pačią ir net žiauresnę buvusios carinės imperijos esmę.

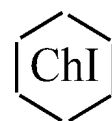
Šios imperijos nevadinkime ir socialistine, nes ji ne tokia – pats

Gorbačiovas SSSR socializmą pavadino *deformuotu*.

Remdamiesi tuo, kas pasakyta, SSSR galime išsifruoti, rodos, taip: Sovietų Antitarybinė Deformuoto Socializmo Rusijos Imperija.

LTSR pavadinimui geriausiai tinka bemaž nedeformuoti poeto žodžiai:

*Lietuva – LSSR.
Lietuvos joje nebėr...*

CHEMIJOS INSTITUTAS

Skelbia viešą konkursą Instituto direktoriaus pareigoms užimti.

Kandidatai turi atitikti Mokslo ir studijų įstatymo bei Chemijos instituto statuto keliamus reikalavimus.

Pretendentas turi pateikti:

- 1) prašymą dalyvauti konkurse, adresuotą instituto Tarybai;
- 2) asmens tapatybės dokumento kopiją;
- 3) išsilavinimą ir kvalifikaciją įrodančių dokumentų kopijas;
- 4) gyvenimo ir mokslinės veiklos aprašymą;
- 5) per pastaruosius penkerius metus paskelbtų mokslinių publikacijų sąrašą.

Dokumentai priimami iki 2008 m. sausio 14 d. adresu: A. Goštauto g. 9, LT-01008 Vilnius, 218 kab., interneto svetainė www.chi.lt, tel.: (8 5) 266 1294, vika@ktl.mii.lt.

Lietuvos jėzuitų provincijai – 400 metų

Tarptautinės mokslinės konferencijos „Jėzuitai Lietuvoje (1608–2008): Gyvenimas, veikla, paveldas“ dalyviai

Atkelta iš 6 p.

nografijos raidos kontekste.

Dr. asoc. prof. Kristinė Ogle (Ryga) pranešime *Societas Jesu in dēlis į Latvijos architektūros palikimą* pabrėžė Jėzaus Draugijos ypatumą, kuris ją išskiria iš kitų katalikiškų vienuolių – atvirumą pasaulietinio gyvenimo procesams ir aktyvų bendradarbiavimą su ordinui nepriklausančiais žmonėmis. Tai lemia jėzuitų meninio palikimo tyrimus, gretinant užsakovo–vykdytojo–naudotojo asmenis. Kiekvienas iš jų galėjo turėti didelę įtaką galutiniam kūrinio rezultatui. Neįmanoma tvirtinti, kad kurio nors konkretaus meno kūrinio autorius yra jėzuitas. Todėl apie Draugijos įtaką Latvijos architektūrai galima kalbėti tik vertinant šių santykių visumą.

Netrukus po Tridento susirinkimo 1569 m. į Lietuvą atvykę jėzuitai čia rado besiskleidžiantį šventojo karaliaus Kazimiero kultūrą ir tapo aktyviais jo gerbimo tradicijos puoselėtojais. Dr. Sigitos Maslauskaitės pranešime *Jėzuitai – šv. Kazimiero kulto propaguotojai* aptarta jėzuitų įtaka Lietuvos globėjo gerbimo ir vaizdavimo istorijos plėtrai. Pristatyti Jėzaus draugijos užsakymu sukurti šv. Kazimiero atvaizdai, atskleidžiant jų ikonografinę programą bei išryškinant atvaizdų teologiją.

Antroji konferencijos darbo diena prasidėjo nuo Lietuvos jėzuitams svarbių istorijos šaltinių aptarimo bei jų naujų tyrinėjimų.

Skatindamas jėzuitų veiklos Lietuvoje tyrinėjimus nuoširdžiai savo pagalbą pažadėjo dr. Robert Danieluk SJ (Roma). Pranešėjas yra prof. Pauliaus Rabikausko SJ

mokiny. Pranešime *Lituania Jėzaus Draugijos Romos archyve: galimos paieškos ir tyrimų kryptys* nurodė svarbiausias galimų tyrinėjimų kryptis, pristatė nuodugnėsių paieškų perspektyvas – Jėzaus Draugijos Romos archyvas (*Archivum Romanum Societatis Jesu – ARSI*) yra jėzuitų ordino centrinės administracijos archyvas. Jo tikslas – kaupti, tvarkyti bei padaryti prieinamus turtingus XVI–XX a. dokumentų rinkinius. Visi rinkiniai yra inventorizuoti, publikuojami jų katalogai. 2002–2003 m. Krokuvoje išleistas dviejų tomų katalogas *Polonica w Archiwum Rzyskim Towarzystwa Jezusowego*, kurių pirmasis *Polonia* ir antrasis *Lituania* laukia besirengiančių vykti į Romą tyrinėtojų (leidinį galima paskaityti Vilniaus universiteto bibliotekoje).

Dr. Mintauto Čiurinsko pranešimas *Kražių jėzuitų Summariola vitae (Nekrologai, 1665–1732) – Lietuvos provincijos jėzuitų kasdienybės ir istorijos veidrodys*, skirtas jėzuitų biogramoms, sudarančioms dar mažai ištirtą rankraštinių korpusą, kuris pavadintas *Summariola vitae nostrorum in Collegio Crozensi defunctorum (Trumpi mūsiškių, mirusių Kražių kolegijoje, gyvenimo aprašymai)*. Šis šaltinis, kuriame siekta aprašymo patikimumo, tikslumo, vientisumo ir gražios literatūrinės raiškos, sklandumo ir pagarbos, yra svarbus ne tik jėzuitų, bet ir Lietuvos istorijos tyrinėtojams, antropologams.

Konferencijos dalyviai susidomėję laukė Vytauto Didžiojo universiteto doktoranto Domininko Burbos pranešimo intriguojančia tema *Jėzuitai kaltintojai, jėzuitai*

kaltinamieji: XVIII a. vidurio Vilniaus pavieto pilies teismo bylų informacija apie Vilniaus jėzuitus. Jame analizuojami Vilniaus pavieto pilies teismo medžiagoje randami teisiniai ginčai, kuriuose dalyvavo Vilniaus jėzuitai gana ramiu Augusto III valdymo laikotarpiu (1734–1763). Vertinant bylų tendencijas, išryškėjo, kad jėzuitų pateiktų kaltinimų ir kaltinimų prieš juos būta vienodai, o patys jėzuitai tiesiogiai nusikaltimuose dalyvaudavo retai. Dažniausiai buvo kaltinami jų tarnai ar valstiečiai. Tokia pati tendencija vyravo ir jėzuitų skunduose. Minėtos bylos iš principo nesiskyrė nuo bendrų to meto bajorijos nusikaltimų tendencijų.

Antroji sesija buvo skirta legendinėms jėzuitų asmenybėms.

Pirmoji pastarųjų – misionierius Andrius Rudamina, 1626 m. atvykęs į Kinijos Fudziano (Fukien) provinciją, kur tik prieš trejus metus pradėta evangelizacija. Tuomet lietuvis stoji į pagalbą italui jėzuitui Julijui Aleni. Būdamas tikras eruditas, A. Rudamina dalyvavo pokalbiuose su vietiniais literatais, atsakė į tikinčiųjų klausimus įvairiomis temomis, tarp kurių buvo ir astronomija – tuo metu išimtinai tik imperatoriaus dvaro privilegija. Propaguodamas mokslo pažangą Rudamina pasižymėjo ypatinga drąsa. 1631 m. mirė palaužtas džiovos. Buvo užrašyta 20 jo pokalbių, kurie buvo drauge su kitais paskelbti 1640 m. publikacijoje *Kouduo richao*. 2007 m. išleista jos faksimilė ir vertimas į anglų kalbą *Diary of Oral Admonitions*. Šis naujas šaltinis, lengviau prieinamas tyrinėtojui, atskleidžia

ir iš esmės pakeičia jau skelbtą Andriaus Rudaminos pasikalbėjimų su literatais turinį ir apimtį. Pranešime *Apie ką kalbėjo Rudamina Kinijoje?* naujų žinių pateikė Niujorko universiteto profesorius Romualdas Šviedrys.

Vienas garsiausių visų laikų Lietuvos jėzuitų provincijos narių – Draugijos istorikas, dvasingumo puoselėtojas – Mikalojus Lancicijus. Dr. Liudas Jovaiša pranešime *Mikalojus Lancicijus: asmenybė ir atminimas*, remdamasis naujais tyrinėjimais, vaizdžiomis citatomis išryškino Lancicijaus asmens savybes, svarbią vietą skirdamas jo atminimui Lietuvoje. Pirmą kartą plačiau buvo aptariamas Lancicijaus memorialinis kambarys Vilniaus jėzuitų kolegijoje.

Ryškius jėzuitų veiklos pėdsakus spaudos istorijoje atskleidė trečiosios sesijos pranešėjai.

Dr. Ritos Urbaitytės pranešimo *Lietuvos jėzuitų vaidmuo naujų perdavimo procese XVIII a.* tikslas – atskleisti ir įvertinti jėzuitų vaidmenį kuriantis žiniasklaidos sistemai Lietuvos Didžiojoje Kunigaikštystėje XVIII amžiuje. Daugiausia dėmesio jame buvo skiriama Vilniaus akademijos profesoriaus Jono Pošakovskio 1735–1749 m. rengtiems teminiams kalendoriams, Lietuvos jėzuitų provincijos spaustuvių Varšuvoje 1729–1760 m. leistam savaitraščiui *Kuryer Polski* ir Vilniaus jėzuitų leistam savaitraščiui *Kuryer Litewski*.

Tamara Samoiliuk (Minskas) parengė pranešimą *Jėzuitų knygų leidyba Baltarusijoje*. Baltarusijoje veikė trys jėzuitų spaustuvių. Ankščiausiai buvo įsteigta Pinsko spaustuviė (1729–1746), antroji – Nesvyžiuje, įkurta 1750 m. ir trečioji – prie Polocko jėzuitų kolegijos, įkurta 1787 m. Pastaroji, veikusi iki 1820 m., buvo didžiausia poligrafijos įmonė ne tik Baltarusijoje,

bet ir visoje Rusijos imperijoje.

Paskutinioji sesija buvo skirta Lietuvos jėzuitų vaidmens regionų ir vietovių istorijoje įvertinimui.

Prof. habil. dr. Andrzej Kopiczko (Olštynas) tyrinėjimas – *Jėzuitai Varmijos vyskupijoje XVI–XVIII a.* Čia jėzuitai, kardinolo Stanislovo Hozijaus kvietimu atvyko 1564 metais. Svarbiausiais jų uždaviniais tapo mokyklinė veikla ir pamokslavimas. Braunsberge jie įsteigė gimnaziją, bajorų bendrabutį, vyskupijos seminariją, naujokyną, popiežiaus alumnatą ir bursą neturtingiems studentams, Rešliuje – gimnaziją ir bendrabutį, Šventalėpėje – muzikos mokyklą. Jėzuitai darė didelę įtaką ugdant dvasinę ir pasaulietinę inteligentiją.

Dr. Rasa Varsackytės pranešime *Jėzuitai Kaune 1639–1773 m.: įsikūrimas, veikla ir vaidmuo mieste* buvo kalbama apie jėzuitų įsikūrimo Kaune aplinkybes, išryškintos žymiausios Kaune veikusių jėzuitų asmenybės, tokios kaip broliai Albertas, Kazimieras ir Petras Vijūkai-Kojalavičiai, Mikalojus Lancicijus, Tomas Žebrauskas. Aptarta Kauno jėzuitų kolegijos veikla bei ordino išformavimo padariniai Kauno jėzuitų bendruomenei.

Dr. Rūta Kaminska (Ryga) parengė pranešimą *Parapijos bažnyčios ir jėzuitų misijos likimas Indričioje*, kuriame meno istorijos ir katalikų bažnyčios regioninės istorijos kontekste analizuojamas seniausias išlikęs Rytų Latvijos medinės bažnyčios pastatas – 1698 m. pastatyta Indricos katalikų bažnyčia, o Jėzaus Draugijos ir Pliaterių šeimos indėlis iškeliamas kaip sėkmingo vienuolijos ir vietos didikų bendradarbiavimo pavyzdys.

Renginį užbaigė dalyvių diskusijos. Bėlika laukti šios konferencijos medžiagos leidinio, atsiliepiamų bei vertinimų.

M. K. ČIURLONIO KULTŪROS IR PAVELDO FONDAS PRANEŠA

Gruodžio 16 d. etnologas, prof. Libertas Klimka ir Gintautas Ivinskas, atstovaujantis Mikalojaus Konstantino Čiurlonio kultūros ir paveldo fondą, tęsdami Baltųjų Vilniaus stulpų atkūrimo idėją, dalyvavo susitikime ir pasitarime su Valsybės sienos apsaugos tarnybos Vadu generolu Sauliumi Stripeika, šios tarnybos Viešųjų ryšių skyriaus viršininku Giedriumi Mišučiu bei Pasieniečių muziejaus Vedėja Loreta Dumbauskienė.

Susitikimo metu nuspręsta, suvienijus bendras pastangas, Valsybės sienos apsaugos tarnybos patalpose (Savanorių pr. 2), 2009 m. sausio paskutinę savaitę organizuoti atvirą ir viešą apskritojo stalo diskusiją–pasitarimą dėl galimybės atkurti Baltuosius Vilniaus stulpus, kartu įtraukiant daugiau miestui neabejingų piliečių, bendruomenės ir visuomenės narių.

Tikslesnė data ir laikas bus suderinti pirmąją 2009 m. savaitę.

Daugiau informacijos apie Fondo veiklą galite rasti svetainėje internete www.ciurlioniopaveldas.lt

Mokslas Lietuva

Vyriausiasis redaktorius **Gediminas Zemlickas**

Kalbos redaktorė **Rūta Krasnovaitė**

Stilistė **Kristina Sakalauskienė**

Dizaineris **Mindaugas Galkus**

Patarėjai: **Stasys Goberis, Antanas Kulakauskas, Jonas Puodžius, Alfonsas Ramonas, Juras Ulbikas, Edmundas Kazimieras Zavadskas.**

Redakcijos adresas: J. Basanavičiaus g. 6, 2001 Vilnius

El. paštas: mokslolietuva@takas.lt, tel. (8 5) 212 1235.

Laikraštis internete: <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/>

Redakcija gerbia savo autorių nuomonę ir mintis, net jei ne visada joms pritaria. Perspausdinant ar naudojant laikraščio „Mokslas Lietuva“ ir jo internetinio puslapio <http://mokslasplus.lt/mokslas-lietuva/> paskelbtą medžiagą būtina nuoroda į „Mokslas Lietuva“. Laikraštis platinamas tik prenumeratoriams ir redakcijoje.

ISSN 1392-7191

Leidžia

UAB „Mokslininkų laikraštis“

SL Nr. 169

Spausdino

UAB „Sapnų sala“

S. Moniuškos g. 21, 2004 Vilnius

Tiražas 600 egz.